

لەرگەن دەنگسازى كوردى دا

مسعود محمد

بەرەو ناو توپۇزەكانى زمانىكەوۋە چوۋىتەم كە ھەر بەقەدەر دەنگك دانەوۋى وشەو دەستەواژەو رستەكانى لە ھۆش و دەروونغا سەرەدەرى لە دەستورەكانى بكەم كە لەویدا د. ئاۋرەجانىش وەك من خاۋەن پشكە ھەرچەند دەشى دەستورى دەق گرتۋى ناو بەرنامە روۋپۈنۈكى ئەو پشكە لە مروف گل دەنەوۋە بۇ پىرپارە يەكجارەكياى خۇى وەيا ، لە بارىكى دېكەدا ، بەشىكى ئەو ھەلانەى كە گەشتى ئىراپەر بە مروفى وەكو منى دەكات بەرۋشنانى ئەو دەستورانە ساغ بكرتەوۋە .

لە پىشەكەكانى گوتارەكەدا بەك دوو خالى سەرەتالى فۆنەتىكى سەر بە رىنۋوس لەوۋە نەختىك بە ھەلەبەر حساب دەكرىن كە ھاتون بىنىنى من وەيا غەبرى مئىان لە بەلگەكانى داپرېوۋە بە سەھوۋى رووتيان لەقەلەم داوۋە وەك كە لەستوۋى بەكەمى لاپەرە (۱۲) دەخوئىتەوۋە (. . . .) ، چونكە ئاشكرابە (ن)ى چاۋگى ھېچ كاتىك دەنگى كۆنستاننى ناكەوئە پىشەوۋە و روالەتى نووسىنى كوردى بە ئەلقوبى عەرەبى و نەبوۋى وئەى (أ) تىيدا ، بوەتە ھۆى ئەوۋەى ھەندى لە نووسەران ھەلەى تىدا بكەن) . ئەم نىشان دانە وەھا رادەنوئىنى كە ئەوانەى قورس كوردنى دەنگى پىش نوۋى چاۋگ بە بزۋىن دانانن ھەستى پى ناكەن ھەر لەبەرئەوۋەى كە لە رىنۋوسى كوردىدا نىگار بۇ ئەم قورس كوردنە دانەندراوۋە . بەلام خاۋا راستان ، لە دواتردا بۇمنى تى دەھىتەوۋە كە دەلى (. . ھەرچى مامۇستا مەسعودە بە قورس كوردنى دادەنى) .

۹۰۹۰
لە ژمارەى ۸ ى سالى (۱۹۸۲) ى (رۋشنىرى نوئ) دا براى تىھانوۋ و دلسۆزى زمانى كوردى د. ئاۋرەجانى حاجى مارف بەگوتار لەژىر سەرەناۋى (پىداچوۋنەوۋە . . .) دا چەند رەخنەيەكى لە ھەندى بىروراي من دەبارەى يەك دوو بارىكەرتى سەر بە فۆنەتىك و رىنۋوس كە لە شەقامەرتى زمانى كوردى دەكەنەوۋە گرتبو ھىندىكى دېكەشى بەپى بەلنى خۇى ھىشتبۋوۋە بۇ گوتارىكى دېكەى . بەر لەوۋەى چاۋەچاۋى گوتارەكەى دېكەى م وام بە پەسەند زانى ھەر لە ئىستاۋە . دەست بەرم بۇشى كوردنەوۋە گرفت رەواندەنەوۋەى ئەو خالانەى كە نووسەرى بەرپىز بەلاى قەناعەتى خۇيدا شكاندبوۋىنەوۋە چونكە دەشى ئەو سەر سوۋكىيەو دەست و قەلەم رەھابى بەى ئىستاكە لە خۇمى دا شك دەبەم لە ماوۋەدا ونى بكەم و لائەنى خۇ روون كوردنەوۋە بىروراي دەپرېنم لى وەتەنگ بىت ئەوۋەى راستىش ئى چەندىكى بلى بە دەست ئەم نووسىنەمەوۋە ناراحەتم چونكە مخابنە دوۋكەسى ھىندەى د . ئاۋرەجان و من لەيەكدى نرىك روو بەروۋى يەكدى بن لەو باسانەدا كە دەبوۋ بە گفتوگوۋ لەيەكدى خالى بوون تىياندا بگەنە رابەك كە ھەردوۋ لا لى رازى بن وەيا ھەر نەئى پەراۋىزى جوداى بىروراي لە تىواناندا تا رادەى لوان و تىمكەن وئىك بىتەوۋە . رەنگە ھۆى ئەو لىك ترازانەمام ئەوۋە ئى كە د. ئاۋرەجان خويندنى زمانى لەسەر دەستى پروفېسور و بەپى بەرنامەو ھەل و مەرجى سەلمىندراوۋە تەواۋ كوردنى مئىش لەرىگەى لىكدانەوۋەيەكى خود بەسەرەوۋە ئى رابەر

من له نووسینی لیره به پیشه و مه‌دا به ولای نوونی چاوه‌وه بو راستیه‌کی گه‌لیک و نتر له نوونی چاوه‌گ ، که زور به‌چاوه ، رویشتوم که له لیکدانه‌وه و سه‌رنج راگرتندا دیارده‌به‌کی دیکه‌ی (چاوه‌گی) م دوزیه‌وه له‌وه‌دا که دیم شه دوو کۆنسائته‌ی (د،ت) ده‌که‌ونه به‌رای نوونی چاوه‌گ ، نه‌وانیش به‌فرمانی فۆنه‌تیکه‌ی زمانی کوردی چهند کۆنسائتیکه‌ی دیار کراو ده‌هینه‌ن پیش خویان . هه‌رچی (د) یا ده‌نگی (ن) یا ده‌نگی (ر) پیش خوی ده‌به‌خیت وه‌ک : (برزاندن ، چاندن ، کردن ، مردن . . .) له‌وه به‌ولاهه‌ هیچ کۆنسائتیکه‌ی دیکه‌ قبول نا‌کات . ده‌نگی (ت) ش هه‌ر به‌حوکمی سروشتی ده‌نگه‌کان (س ، ش ، ر ، ف ، - ، و) له‌پیشه‌وه‌ی دین . . . هوی دیارده‌که‌ش ده‌گه‌رته‌وه بو‌فرمانی شه گونجان و نه‌گونجانه‌ی ده‌نگه‌کانی کوردی که چهند جاریک باسم کردوه و ساغم کردوته‌وه که گونجانی (ن ، د-ر ، د) له‌وانه‌به‌ری نادات قورس کردن بخرتیه‌ سه‌ر دوو ده‌نگی (ن ، ر) له‌ به‌رای (د) ، ریش نادا قورسانی بخرتیه‌ سه‌ر (س ، ش ، ر) له‌ به‌رای (ت) دا هه‌رچی ده‌نگی (ف) که‌مه‌ر له‌وان گونجاوه به‌لام شه‌ویش له‌ ده‌نگه‌کانی دیکه‌ پترحه‌ز به‌ (ت) ده‌کات ، واشده‌زام که به‌شیکه‌ی کورد شه‌م ده‌نگه‌ی له‌ به‌رای (ت) ی چاوه‌گدا گۆپوه به‌ (د) هه‌ر له‌به‌ر پتر گونجانی (د) ه‌که‌به‌ له‌گه‌ل (ت) دا . نمونه‌کانی خواره‌وه قسه‌کان روون ده‌که‌نه‌وه :

به‌ستن ، رستن
کوشتن ، مشتن
گرتن ،

که‌فتن ، خه‌فتن (که‌وتن ، خه‌وتن) . .

به‌لام ده‌نی بلین ده‌نگی (ن) یش له‌گه‌ل (ت) دا گونجاوه که‌چی له‌ پیش (ت) ی چاوه‌گوه نایه‌ت . کاتی خوی بو شه‌وه چوو بووم که‌واره‌نگه‌ زیده‌ گونجانی (ن) له‌گه‌ل (د) دا وه‌های کردنی به‌ته‌واوی بوخوی بدزیته‌وه .

شه‌م رایه‌ش له‌ دوو روه‌وه پتر خوی له‌ قناعه‌ت نزیک ده‌کاته‌وه .

به‌کیان شه‌وه‌به‌ که‌ گونجانی (ن) و (د) وه‌های کردوه له‌سلطانی منگه‌و (غنه‌) په‌ک له‌ نیوانیاندا په‌یدا بی که‌ (د) ه‌که‌ بکات به‌ (گ) و بگوتری (ده‌ر به‌نگ ، مه‌نگ ، شه‌ه‌نگی . .)

دوه‌میان شه‌وه‌به‌ به‌شیکه‌ی ناخپه‌ری ده‌ورو به‌ری مه‌رگه‌و باشووری رانیه‌ هه‌موو (د) ه‌کانی پیش نوونی چاوه‌گ ده‌که‌ن به‌ (ت)

و ده‌لین (کرتن ، مرتن ، برتن - له‌بری کردن ، مردن ، بردن) که‌چی (د) ی باش (ن) وه‌ک خوی ده‌هیلنه‌وه‌وه ده‌لین (چاندن ، ستاندن . . .)

تا سالی (۱۹۵۷) یش شه‌م دیاره‌ده‌به‌ هی نه‌دیتن نه‌بوو ، له‌وه به‌ولاهه‌ به‌هوی په‌یدا بوونی گۆمی بناوانی (دوکان) و ژیر ناو بوونی به‌شیکه‌ی زوری ناوانی شه‌و ناوچه‌به‌ خه‌لقه‌که‌ بلاوه‌یان لی کردو له‌ نیشته‌جی بوونی دواتردا تیکه‌ل به‌ ناخپه‌ری جور جوری زاره‌کانی کوردی بوون ، منیش له‌و ساه‌وه‌ پیوه‌ندی هاتوچۆم به‌و ناوه‌وه‌ که‌م بووه‌ که‌ تیر نه‌توام گوی یستی ناخاوتیان بيم ، بالی شه‌وه‌ی بیروپای لی هه‌لینجری . . .

دواتریش گوتاره‌که‌ له‌ به‌ره‌و کۆتایی ستوونی سیه‌می لاپه‌ره (۱۳) و ستوونی په‌که‌م و دوه‌می لاپه‌ره (۱۴) دا که‌ نه‌ختیک ده‌وری (ده‌نگ ، پیت ، فۆنیم) هه‌لدیت یارمه‌تی شه‌و خوینده‌وارانه‌ ده‌دات که‌ به‌ته‌واوی له‌ باسی فۆنۆلۆجی و رینوس نابه‌له‌دن به‌لام که‌ ده‌لی (فۆنیم . . .) به‌ ته‌نیا خوی خاوه‌نی ماناو واتا نییه‌ لیره‌دا روون کردنه‌وه‌به‌ک هه‌لده‌گری :

فۆنیم ، ده‌نگی لغوی - شه‌لفووی ، له‌ ناوتویزی وشه‌دا به‌ ته‌نها واتا نابه‌خشیت وه‌ک شه‌وه‌ی سی ده‌نگی (د ، ا ، ر) له‌ وشه‌ی (دار) دا هه‌یچیان خوی له‌خوی دا واتای نییه‌ به‌لام که‌ بربارمان دا ده‌نگی (م) وه‌یا (ت) وه‌یا (ی) فۆنیمه‌ چارمان ناچاره‌ ده‌نی بلین له‌ (برات) دا شه‌م (ت) ه‌ واتای هه‌به‌ چونکه‌ راناوه‌وه ده‌لاله‌تی (تۆ) ده‌به‌خشیت . له‌ (برام) دا ده‌نگی (م) یش که‌ فۆنیمه‌ واتای (من) ده‌به‌خشیت . . . (برای) . . .

نه‌ختیکه‌ی دیکه‌ش ماوه‌ له‌باره‌ی واتاداری و نه‌داری فۆنیمه‌وه بدویین : زمانزانی عه‌ره‌بی به‌ر له‌ ۱۰۰۰ سال پتر ، له‌ (فقه‌ اللغه‌) بو شه‌وه‌ چونکه‌ هه‌ر فۆنیمه‌ (له‌ ته‌عبیری شه‌واندا «حرف») له‌ وشه‌دا ده‌لاله‌تیکه‌ی هه‌به‌ ، شه‌م باسه‌ش له‌ژیر سه‌ره‌ناوی (الأشققا الکبار) لی کۆلراوه‌ته‌وه ، یا هه‌ر نه‌نی من له‌ژیر شه‌م سه‌ره‌ناوه‌دا خویندومه‌ته‌وه . له‌م مه‌یدانه‌دا (أبن جنی و أبو علی الفارسی) به‌تایه‌تی په‌که‌میان ، که‌وابزانه‌م قوتایی دوه‌میشیان بوه ، ده‌ستی بالایی هه‌بوه . . به‌هه‌مه‌ حال شه‌وانیش نالین هه‌ر حه‌رفه‌ معنای مه‌فه‌ومی هه‌به‌ ، ته‌نها شه‌وه‌نده‌ ده‌لین که‌ هه‌ی به‌ره‌و راگه‌یانندی واتا هه‌به‌ . . لیره‌دا شه‌گه‌ر سه‌ره‌وی و درشتیه‌ک له‌ نووسیه‌که‌مه‌دا هه‌ییت به‌خشینی خوینه‌ری ده‌ده‌مه‌وه‌ چونکه‌ ده‌میکه‌ شه‌و باسه‌نه‌م به‌ سه‌ردا تپه‌ریوه‌ ریشم نییه‌ بگه‌ریمه‌وه بو سه‌رچاوه‌کانیان ، گوتنیشیان لی‌زه‌ره‌هه‌ ، مه‌گه‌ر که‌م و که‌سه‌ریه‌کی تیاندا بیت له‌سه‌ر من حساب بکری و به‌زه‌ره‌ری خۆم ته‌واوییت .

بەر لهوهی ئیمه سەر خو روون کردنهوه لهبارهی ئهونوخته بگیانهی تیاندا بهکدی ناگرینهوه ، ئی بیینهکی گشتی هه به چاکه گوتری :

ئیمه ، نووسه رانی کورد ، بهزوری (Phonology- فونولوجی) و (Phonetic- فونه تیک) نیکه له ده کهین و باسی ناو بهکیکیان بو نوعی دیکه یان راده گوتری . به لای منهوه هه رچه ند و اباشه . سه کانی به ک بابته له و بابه ته دا لی بکو لریته وه ، وه یا هه رنه بی که به یه وه بو ناو بابه تیکه دیکه ئهنگوستیکه بو رابکیشری ، نیهانه وه به مهرجیکه هه له و به هه له بردن له به یندا نه بی که س له و گوتسته و نیکه له کردنه زه ره ر ناکات .

من هیچ رهخه به کم نیه له وه دا له ناو توژی (جیوگرافی) دا . سیه کی گرتگی (دیوگرافی) بخو ئیمه وه . به نمونه ، لیکو ئینه وه سه روشنی دهنگی همزه خو ی له خو ی دا سه ره به فونولوجیه ، به لام ئو زینه وه ی دهوری همزه له ئاخواتنی کوردی دا سه ره به فونه تیکه کوردیه ، که چی هیچ به ره له ستم نیه له وه دا که نووسه ریک بیته و نه ده می ده رخستنی سه روشنی دهنگه که دا بابه ته وه سه ره همزه ی کوردی و رایه کی رایه ری تیدا ده بریت . ئیمه هه رچه ند که ده بی زیل و پیکه به برنامه ی زانستی له ئو زینه وه دا ره چاو بکهین ، نا بی وه ته نگ بین له وه ی که سه ره تایه یان له و ته رزه باسه نه دا سنووری دوو دراوسی هینه بی سنووری وه ک فونولوجی و فونه تیکان پی به زینی . ئه وه ی راستیش بی فونولوجی له وه دا بابه خ په یدا ده کات که بیته چرای مه لبه ندی فونه تیک ، ده نا بو خو ی به ته نها و دوور له فونه تیکه ی زمان و ئاخواتنی سه رزاران له وه تیبه ر ناکات که ئارایشی نه زوکی رو شنبیری بیته به تایه بی له ئاست زمانه ی کوردیدا که پیوستی به ناوکیل کردنی ریزی وشه کانی و له راننده وه ی داوی ته عبیره کانی هه به نه ک به تیوه رامانی له سه ره به رزانی زمانه ی سه وه به دوورینی فونولوجی . له گه له هه موو ریژیکم بو ئه و به رزانی و ئه و دوورینه دا .

به ته مانیم له م گوتاره دا ورد ورد شوین ههنگاوی نووسینه کی د . ئاواره یان هه لگره مه وه و پی به پی رهخه و بیرو پا کانی جوابه چی بی له گه لدا بکه م چونکه ئه م کاره له راده به ده ر دریز خایته . له تیکرای نووسینه که یه وه چه ند خالیکی بنجی ده که مه روانگی سه ره تاته که به م لاو ئه ولای باسه کاند ، له وه شدا به نا چاری لیکدانه وه ی ئه تو ده خه مه وه به سه رنجی خو ئنه ره که له نووسینی دیکه مدا بیاندا تیبه ریوه تم ، به لام به ده م کوتانه وه ی کونه خه رمانی وشه کاریه وه گول و دانه ی نه کوتراوو دیتراویش ره گه له

پی گیره ی ئه مجاره یان ده که ویت . .

خالی به که م ئه وه به له باره ی (کسه ره مختلسه) وه بگوتری ، ئه و که سه ره یه ی فونولوجیسته کان به بزوتنی داده نین و منیش به قورس کردن :

ئه م دیارده به له ئاخواتندا شتیک نیه ههستی سه رنجده ری به سه ردا بکشیت و ئی هه له نه ئه نگوت ، ته نانه ت هیند زه ق و به پوزه زمانه یانانی عه ره ب به ره له ۱۰۰۰ سال پتر ناوی (کسه ره مختلسه) یان لی ناوه ، به پی تو لیش له باره یه وه دواون هه ره به پی سه روشنی زمانه که شیان له نووسیندا نیگاریان بو دانه ناوه وه که بو کورته بزوتنه کانیا ن دا ناوه چونکه ئه م (کسه ره) به له عه ره ییدا ته نها له دهنگی پیش دهنگی کوتا بی وشه دا ده رده که و بی که هایت و بی (اعراب) وه ستاندت ، وشه ی عه ره ییش له رسته دا بی (اعراب) نا بی . به نمونه رسته ی (هه دا بکر) ده بی (ره که ی کوتا بی بکر) ته نوینی بدریتی که ده کاته وه (ضمه و نون) و ده گوتری (هه دا بکر ، به بکرون) که هایت ته نوینه که ت بو مه به سنی ئاسانی ، تی برد ئه وسه قورسا بی وه یا (کسه ره مختلسه) ده که و بیته سه ره دهنگه کی (ک) له گه له ئه مه شدا رهخه به کم هه به له و ناوه ی (کسه ره مختلسه) به تایه بی که وه پال دهنگی واو بدریت چونکه ئه م دهنگه خو ی (ضمه ی دریزه ، که به کو ئسنانتیش ده رده بری تامی (ضمه ی) هه رتیدا ده مینی که ئیتر دهنگی (کسه ره) قبول ناکات . له وشه ی (دور - دور) دا قورسا بی سه ره (و) ه که دهنگی (ضمه) به نه ک (کسه ره) . هه ره ئه م خه سه له ته ی بوونی دهنگی (ضمه) له (و) دا وای له نووسه ری کورد کرده که وشه ی (وورچ ، ووزه . .) به دوو (و) بنوسیته که به کیکیان واوی کو ئسنانت و ئه وی دیکه شیان کورته بزوتنی (ضمه) به .

ریکه وت وا بو ماموستا توفیق وه ه بی له ۱۹۲۹ به نووسین باسی ئه م دیارده یه ی کرده نیگاری بو دانه وه مه لاکانی کورد له وه ته ی ده خو ئین و ده رس ده لینه وه ئه م (کسه ره مختلسه) یان به سه ره زمانه وه به ، ماموستا وه هیش له وانه وه سه روشنی کورته بزوتنی (ی) بو قه رارداده کرد که به چکه ی (ی) به لام له خو ئینده وه ی نو یه وه بو ئه وه چه و که نیگاری بو دابینت . رو ژئا وایه کان له نووسینی ئیستا که یاندا له زور حال و باردا گو ی ناده نه ئه م (کسه ره . .) به تا هه موو جاریک نیگاری بو دابینت . به نمونه که ده نووسن (burn, turn, Worm) نیگار به دوا پیتی (r) دا نا نووسن هه ره وه هاش نیگار نابه خه دوا ی ئه و پیته ی که له سه ره تای وشه وه بی بزوتنی ئاشکرا دیت وه ک (Crow, Screen, Please, bring) و ه ی تریش . .

وهك د. ئاورپەحان نووسىۋەتى ، ئەم دەنگە بارتەقاي بزۈين پرگە لە وشەدا دروست دەكات ، بەلام شتىك ماوه ليرەدا د. ئاورپەحان نەبگوتوۋە : دەبوو بىشلى وپراي پرگە دروست كردن ئاوازه شەپيدا دەكات لەو دەنگە كپانەدا كە لەگەلپاندا دىت ، لەو بشدا ھەر بارتەقاي بزۈين كار دەكات بەلام دوو تىبىنى گرنىگ و گرنىگتر ھەن ناپى پشت گوى بخرىن چونكە رووناكى دەخەنە سەر سروشنى دياردەكە :

بەكەم ، ئەو بەكە گەر ئەم دياردەبە بزۈين بايەو بەرەو كەسرەش بايە دەبوو لە دەرپرېنى كاف و گافي سەرەتاي وشەي كوردېدا ئەو كلۆزى پەيدا بكات كە بزۈينى كورت و درېزى (ى) پەيداي دەكات . دەبوو كافي (كردن) و گافي (گرتن) كلۆر كرابايانە . جا ئەگەر بگوتى بزۈينە كە ھىندە بەھىز نىيە ئەو كارە بكات دەلېم مىنىش لەو ھېتر داوا ناكەم كە دياردەكە بايى بزۈينى كورت كارىگەر نەبى . كاف و گافي ئەوتۇنى ناوھندى وشەش ھەروھايە (شەكر ، سەگرەمە . .)

تىبىنە گرنىگترەكە ئەو بەكە سەرنجى ورد دەرى دەخات ئەم قورس كردنە لەھەموو ھالدا ئاوازه پەيدا ناكات ، ھەرچى بزۈينە ، كورت و درېزى ، ھەمىشە ئاوازه دارە . لەگەل خوتدا ئىتەرەفانە وشەي (ستاندن) بلىرەو دەبىنىت ئاوازه بەدوا دەنگى كپى (س) دا نايەت ھەرچەند قورس كردنى بەسەرەو بە . بەلى دەزانم كە بتەوى دەتوانىت ئاوازه پەيدا بكەيت بەلام كارى ئانقەست جودايە لەگەل فەرمانى فۆنەتيك . لە وشەي (شت) دا ئاوازه بەدوا (ش) دا دىت بەلام كە گوت (شتەكان) ئاوازه كە لە دەنگى (ش) ھو نايەت . وشەي (فت) ئاوازه ى ھەبە بەلام كە گوت (فتار) ئاوازه كە لە (ف) ھو دەروات بو (تا) ، ديارە دەنگى (ر) ش ھەر ئاوازه ى ھەبە ھەرچەند وەستاويشە چونكە دەنگىكى ئاوازه دارە .

فۆنەتيك ناس كە بوى ئاشكرا بو ئەم دياردەبە لەو بارانەدا ئاوازه پەيدا ناكات دەبى بىسەلنى بزۈين نىيەو شتىكى دىكەبە . بەنېسەت دەنگ ناسى كوردەو تىبىنەكى تاقى كەرەو ھەبە كە بوغەيرى كورد دەست نادات :

دەزانىن لە زور شىۋە ئاخوتنى كودېدا كە (ل) ى وەستاو كەوتە بەرايى (ت) ، دەنگەكەي (ل) بوخوى دەبىتە (ل) ، لامى قەلەو ، دەنگەكەي (ت) ش وهك (ط) ى ەمرەبى لى دىت ، بەلام كە بزۈين كەوتە بەبىنەنەو وەكو خويان لاواز دەمىنەو . دەگوتى (قەلتارە - قەلطارە ، پالتو - پالطو ، بالته - بالطە . . ھتد) . جا ئەگەر ئەم دياردەبە لە تاقى كردنەو دا بەدەبە بەر سەلىقەي

دەنگناسپانەو ھاخو بەج ئاكامىك دەگەن ؟

بايىن وشەي (خلت ، خلط) كە (ل) ەكە تىپدا بەو ەستاوى دەكەوتتە پىش (ت ، ط) ەكەو بەھەموويان بەك پرگەن ، بىكەين بە دووپرگە و بلىين (خ - ل - ت) ئايا لامە قەلەو كە لاواز دەبىتەو ىا ھەر بەقەلەوى دەمىنەو ؟ ئەو ى من وهك بەدەبىيە دەزانم ئەو بەكە لامەكە بەقەلەوى دەمىنەو بەدوا خويدا (ت) ەكەش قەلەو دەكات .

ئايا ئەگەر (كسرة مختلصة) ى سەر (ل) ەكە بزۈين بىت رى دەمىنى لامەكە قەلەو بكرى ؟ دەزانم لەكوردېدا لامى پىش تى ھەمىشە بەو ەستاوى و بى قورس كردن دىت بەلام بو مەبەستى تاقى كردنەو مانع نىيە قورسايى بچەنە سەر (ل) ەكە ھەر وهك مانعش نىيە بەنيازى تاقى كردنەو بلىين (كت) كە دەزانىن ھەرگىز دەنگى (ك) لەكوردېدا پىش (ق) ىش نايەت . بەھەمە ھال ئەم تاقى كردنەو بە دەدرىتەو بەبىرارى سەلىقەي دەنگناسى ، بەكىكىش بىەوى ئەنجامەكەي نەسەلنى دەتوانى پى لەسەرئەو شتە داگرى كە خوى ئارەزۇبەنى . لەگەل ئەمەشدا دەبى بلىم ئەگەر تاقى كردنەو كە لامە قەلەو كەي پاراست ، ئىسپاتى بزۈين نەبوونى (كسرة مختلصة) كە دەكات ، ئەمما ئەگەر قەلەو بەكە ھەلستا ئىسپاتى بزۈين بوونى كەسرەكە ناكات چونكە ئەوسا رى ھەبە بلىين ئەو قورس كردنە ھەر وهك ئاوازه ى پەيدا كەرد ، بو لەمپەرىش لە نيوان (ل) و (ت) دا ، جگە لەو بەلگەبەكى دىكە ھەبە لە نووسىنەكەي د. ئاورپەحان خويەو ھەلدەستى ھىچ كەلەبەر لەباسەكەدا ناھىلئەو و بزۈين نەبوونى ئەو دياردەبە بەئىسپات دەگەبەنى بەمەرچىك بەلگە سەللىن بىن .

ئەم بەلگەبە لە دراوسىنەنى باسى بزۈينەكە لەگەل باسى فۆنم دا خوى دەسەپنى . وابەباش دەزانم ليرەدا بەدەم ساغ كردنەو ى ھال و بارى (كەسرە) وەچەند شى كردنەو بەكى روونتر كەرەو ى لەبارەى فۆنمەو بەننە ناو نووسىنەو ، كە ئو ىش لەلاى خويەو بەتىكرابى ھەم يارىدەى ئەسلە باسەكە دەدات و ھەم پترىش نىنگاى خويئەر بو بىننى كىشەى فۆنم فرەوان دەكات .

فۆنولوگىستەكان ، كە د. ئاورپەحان لەوانەو باسى فۆنمەن بو دەگىرئەتەو ئەو دەللىن كە لەگوتارەكەدا بەكورتى نووسراو ، واتە (فۆنم بەو دەنگانە دەگوتى كە لەزماندا وشەتيك دەھىن و بە گۆران و نەمانيان واتا دەگۆرن) .

ليرەدا دەق تەعريفەكەي د. ئاورپەحان نووسىو ە تاكو ئەگەر رەخەبەكە ھەبوو خوى بەكەم بە شايدەى جوداوازى بىروراي ھەردوومان .

که تعریفه‌های سهره‌وه بکینه کیشانه‌ی لیکدانه‌وه‌مان دوو
کیمی نی پیداده‌ی له‌گه‌ل هندی له رایه‌کانی د. ئاوره‌حاندا
یت نه‌کون :

یکه : نایی فونیم له‌ده‌نگ گرننگتر نی چونکه فونیم خوی
عگمو هه‌رچی بایه‌خ و گرننگه‌کی هه‌بیئت به‌ر ده‌نگیش
عگموت ، به‌لام بایه‌خی ئه‌و ده‌نگه یاریده‌ده‌رانه‌ی که فونیم نین
هه‌ر ده‌نگ ده‌میئته‌وه . وه‌ک که ده‌لین هه‌موو ئاده‌میزادیک گیان
هه‌ره‌چی له‌نرخه‌ی مرو‌فایه‌تیدا هه‌یه له‌جغزی (گیان له‌به‌ر)
عجی . به‌لی ، راسته‌ بگوتری ئه‌و ده‌نگانه‌ی فونیم گرننگترن
هه‌ر ده‌نگانه‌ی فونیم نین .

دووم : به‌دوا ئه‌و تعریفه‌دا باوه‌ر به‌و به‌دیهه‌ ده‌که‌ین که هه‌ر
عگمکی (لغوی) له‌پیک هیئانی وشه‌دا به‌شدار بیئت به‌نمان و
گورنی وانا بگوریت وه‌یا نه‌میئیت فونیم نی به‌و پیه‌ ده‌نی ده‌نگی
هه‌مه‌ره‌ش فونیم بیئت چونکه هه‌موو مه‌رجه‌کانی تیدا هاتوته‌ جی
که‌چی گورج له‌فونیمی ده‌خریت . . به‌لام با جارئ واز له‌هه‌مه‌زه
سینو له‌گه‌ل فونیم خه‌ریک بین :

تعریفه‌که هه‌موو ئه‌و ده‌نگانه‌ی له‌پیک هیئانی وشه‌ به‌شدار نین
هه‌جغزی (فونیم) یان ده‌رداویت وه‌ک لره‌ه و فیکه و کوکه . . و
هتد . . هه‌روه‌هاش ئه‌و هیژو سستی و به‌رزی و نرمی و توندی و
شکبه‌ی که به‌ پی داخوازی ده‌ربرینی تووره‌نی و
هه‌زاه‌مندی . . و . . ئه‌و جووره‌هه‌ستانه‌ تیکه‌ل به‌ده‌نگی وشه‌ورسته
ده‌بن ئه‌وانیش فونیم نین . ئه‌وه‌نده‌ی بزانه‌ ده‌نگ ناسان له‌باره‌ی
فونیم نه‌بوونی ده‌نگ دوابن هه‌ر ئه‌وه‌نده‌به‌ که د. ئاوره‌حمان
نه‌گوتاره‌که‌ی دا باسی کردوه‌ منیش رام‌گوسته‌ ئیره‌کانه . به‌لام له
خه‌ریک‌بوونی خوومه‌وه به‌و ته‌رزه‌ باسانه‌ی هوش و دل‌ داده‌گرن بو
فونیم نه‌بوونی هندی ده‌نگی دیکه‌ چووم که وه‌ک ده‌نگی (لغوی)
ده‌بیسرین به‌لام له‌به‌ر جووری ده‌ربرینیان و تیکه‌ل نه‌بوونیان له
پیک هیئانی وشه‌ ناشی فونیم بن :

زوربه‌ی ده‌نگه‌ که‌کان به‌به‌ریانه‌وه هه‌یه له‌رتی بردنه‌ ژوروه‌وه‌ی
هه‌ناسه‌ بو‌ناو ده‌م و سی ، نه‌ک هه‌ر به‌ هیئانه‌ده‌ری ، په‌یدا بین ،
هیئدیك له‌و ده‌نگانه‌ش وه‌ک (ف، ث، ه) به‌ئاسانی له‌و
به‌ره‌واژه‌وه په‌یدا ده‌بن ، تو‌بینه‌ زمان و لیوت بو‌ده‌ربرینی ده‌نگی
(ف) وه‌یا (ث) ئاماده‌بکه‌و له‌ ده‌ره‌وه‌ی زارته‌وه به‌ره‌و ناوه‌وه‌ی
هه‌وا هه‌لمزه‌ ده‌بیه‌یت ده‌نگی (ف، ث) په‌یدا ده‌بیئت ، ده‌نگی
(ه) له‌وانیش له‌بارته‌ه : هه‌ر نه‌ختیک خوت هه‌ناسه‌ سواریکه‌و
زارت بکه‌روه‌ بو‌هاتوچوی هه‌ناسه‌ت ، ده‌بیه‌یت به‌ درژایی
هه‌ناسه‌ سواریت ده‌نگی (ه) به‌ره‌و ده‌ره‌وه و به‌ره‌و ناوه‌وه

په‌یدا به . دوور ناییم له‌ کوردیدا وشه‌ی (هه‌ناسه) به‌ ئه‌سل له‌و
دیاردوه‌ سازدرایی که له‌پیشه‌وه به‌ (هه) ده‌ست پی‌ده‌کات ،
ئینجا ناشزانم که‌رته‌که‌ی دیکه‌ی (. . ناسه) له‌چیه‌وه هاتوه وه‌یا
وشه‌که به‌ درژبوونه‌وه‌ی رۆژگار چند ده‌نگی لی سواوه . . به‌لام
له‌گه‌ل ئه‌مه‌شدا ئه‌و ته‌رزه‌ ده‌نگانه‌ که برای ده‌نگی سروشتین هه‌یج
کاتیکیان نابنه‌ فونیم چونکه ناتوانی ده‌نگی دیکه به‌دوا خوپیدا
به‌بیئت و وشه‌ دروست بکات ، جگه له‌وه‌ی که هه‌رگیز ناتوانی
ئاوازه په‌یدا بکات چونکه ئاوازه له‌پیکه‌ی قورگه‌وه به‌ره‌و ده‌ره‌وه
ده‌رده‌چیت هه‌ر بویه‌شه ده‌نگی ئاوازه‌دار به‌ره‌و ناوه‌وه په‌یدا
ناییت .

جگه له‌م ده‌نگانه‌ ده‌نگی (کسره‌ مختلسه‌)ش هه‌ر به‌پی
تعریفه‌که‌ی د. ئاوره‌حمان بو (فونیم) ناشی فونیم بیئت ، ئه‌مه‌ش
به‌لگه‌ی قسه‌که‌م :

وشه‌کان (..shetil. bizin. bezim, golim, genim, kirim, merij.)
له‌م جیگه‌یه‌دا تاقی ده‌که‌ینه‌وه . ده‌بینین هه‌موویان (کسره‌ مختلسه‌) یان
له‌ ده‌نگی پش کو‌تایی یاندا هه‌یه . ئینجا با بلین :

bezmurezim – golme sawar – genmit bird – kirmeke
merjit girt – shetle gul – bizne merez

له‌هه‌موو وشه‌کاندا ده‌نگه‌که‌ی که‌سره‌ موخته‌له‌سه‌ی بره‌گی
دوومی و شه‌کان نه‌ما . ئه‌گه‌ر فونیم بویه‌ ده‌بوو واتای وشه‌کان
گورانیان به‌سه‌رداییت وه‌یا واتاکیان تی‌بجیت که‌چی وه‌کوو
خویان ماونه‌ته‌وه . (genim) بوو به‌ (genm.) هه‌روه‌هاش
وشه‌کانی دیکه له‌هه‌مان شویندا (کسره . .) که‌یان دۆراند و واتایان
نه‌دۆراند . تو‌بلی به‌رانه‌ر ئه‌م راستیه‌ پرۆفیسۆره‌ زله‌کانی فونۆلۆجی
چیان جواب ده‌نه‌وه ؟ هه‌رچی بیلین بائی فلسیک ناکات چونکه
به‌و تعریفه‌ی ئه‌وان بو فونیمیان داناهه‌ ده‌نگه‌که‌ فونیم نیه . خو
ئه‌وه‌ی راستی نی به‌رله‌وه‌ی ئه‌م تاقی کردنه‌وه‌ش فونیم نه‌بوونی
ده‌نگه‌که به‌ئیسپات بگه‌یه‌نی ، هه‌ر چونکه ده‌نگه‌که پیداو‌یستیکی
فونیتیکیه‌وه له‌دروست کردنی وشه‌دا ده‌وری نیه نایی به‌ فونیم
دابندری .

ره‌نگه‌ بگوتری له‌و تاقی کردنه‌وه‌یه‌دا هه‌رچنده‌ ده‌نگه‌که‌ی به‌ره‌و
کو‌تایی وشه‌کان تی‌چوو به‌لام له‌بره‌گی دواتردا به‌ده‌رکه‌وته‌وه ،
له‌وه‌رامدا ده‌لیم :

۱ – ئیمه‌ قسه‌مان له‌مان و نه‌مانی فونیمه‌ پیک هیئانه‌کانی ئه‌و
وشانه‌یه ، چ هه‌قیکان به‌سه‌ر ئه‌و ده‌نگانه‌وه نیه که له‌ وشه‌کانی

پیشووتر هه بووینتن وهیا له برگی دواتر پهیدا بڼ .
 ۲ - ټو (کسره مختلسه) بهی دواتر له برگی به کی دیکه دا پهیدا ده بی
 په کی له سهر تی چوونی (کسره . .) ی پیشووتر نه که وتوه چونکه خوی
 ده بیته وه پیداو بیستی کی فونه تیکی بونه وهی بتوانی وشه وهیا که رتی
 وشه دهر بپردی .

گوتاره که ی د. ټاوره حان له ماموستا کانی فونولوجیه وه
 بریار یکی په کجاره کپان پی راده که به نی که ده لین برگی بی بزوی
 نای ، به مه شدا (کسره مختلسه) له خووه و له په نا ټو بریاره دا ده بیته
 بزوی ، که بوو به بزوی یه کسره ده شیته فونیم . ټم بریاره له
 ماموستا کانه وه پی ده لین (مصادره علی المطلوب - دزینه وهی
 مه به ست) چونکه به رله وهی بزاندی ټایا ټو (کسره . .) په هیرو
 قورس کردنه وهیا بزوی نه له رتی ټو بریاره ده بی به بزوی . ټیمه
 ده زانین بزوی برگی دروست ده کات به لام هه رچونکه قورس
 کردنیش برگی دروست ده کات مه رج نیه بزوی بیت ، به تایه بی
 پاش ټوهی دیتان ټو قورس کردنه له هندی حالدا ټاوازه پهیدا
 ناکات ، ټنجا زانیشان به تی چوونی واتای وشه ناگوریت .
 هه رچونیک بی با بزایین برگی له ټاخاوتندا چهنه پله ی هه به :

۱ - برگی هه ره کورت له کونساننیک و قورس کردن پهیدا ده بی
 وهک وشه ی (ج)

ټو که خووی و هره نیو جهنه تی دیده م ج ده که ی
 له م دلای پر شه ره رو سینه بی سوزاندا

۲ - برگی هه به له کونساننیک و کورته بزوی نیک پیک دیت وهک
 ده ، ته ، مه . .)

۳ - برگی هه به له کونساننیک و بزوی نیک دریز پیک دیت وهک
 (با ، دو ، سی) . . .

۴ - برگی دوو کونسانت و قورس کردن وهک (مز . در . گل . .)

۵ - برگی دوو کونسانت و بزوی نیک وهک (مه ر ، کس ،
 کوز) . .

۶ - برگی دوو کونسانت و بزوی نیک دریز وهک (مار ،
 تیژ ، خو ش) . .

۷ - برگی سی کونسانت و قورس کردن وهک (بست ،
 مشت ، مرد ، بنج)

۸ - برگی سی کونسانت و کورته بزوی نیک وهک (به ست ،
 کورد ، بیست) . .

۹ - برگی سی کونسانت و بزوی نیک دریز وهک (کارد ، ماست ،
 دانگ) . .

ټم برگانه پی به پی دریز ده بته وه له پله ی یه که مه وه ټاپله ی

نویم ، نه له یه کم به ولوه و له نه نویم به م لاره وشه ی به ک برگی بی
 پهیدانیه ده مه ته قه به ک هه لده ستی له سر ټوهی ټایا له دهر برینی
 دهنگی وهکو (س ، ش ، ز ، ز . .) دا بی ټوهی هیچی دیکه بیان
 به دوا دا بیت برگی پهیدا ده بی ؟ ټه گه ر برگی نیه ټه دی چیه ؟ دهنگی
 وهکو (د ، ک ، ت ، ب . .) دهرنا بریز ټه گه ر قورس کردنیان
 له گه پلدا نه بی چونکه دریز کردنه وه هه لئا گرن هه رچی ټوانی دیکه ن
 دریز کردنه وه هه لده گرن .

به هه مه حال ټم وردپیویه لیره دا لزومی نیه و دیارده که بو
 بیننی خوینهر به جی ده هیلم و ده چمه وه سهر رچی باسه که .

به لای باوه ری خو مه وه ، که له تاقی کردنه وشدا باوه ره که م
 پته وتر ده بی ، برگی به کم (دهنگیک و قورس کردن) بزوی
 حه قیقی ټیدا نیه به لکو جوریک له هیز پی دان وهیا قورس کردنی
 ټیدایه که پیداو بیستی ناچاری بو ناو وشه وهیا ناو ټویزی رسته ی
 دینیت ، هه ر ټم هوی به شه وا ده کات (کسره مختلسه) به فونیم
 حساب نه کری چونکه به شنکی بنجی و سه ربه خو و به رده و امی
 وشه نیه و به تیچوونی وانا ناگوری و نادوری ، هه رچی بزوی نه
 به شیک بنجیه له وشه دا . هه رچند کورته بزوی نه کانی (ضمه ،
 کسره ، فتحه) له رووی نرخی دهنگه وه ناچه ریزی کونسانت و
 بزوی نه دریزه کان چونکه وجودی سه ربه خو یان نیه و له دوا
 کونسانت نه بی دهرنا که ون ، به لام دهوریان له پیک هیانی وشه و
 رسته دا وهک دهوری دهنگه ته واره کانه بنجی و به رده و امه ، ته نانه ت
 که متر له کونسانته کان سوانیان به سه ردا دیت . به نمونه له وشه ی
 (به ستریزی) دا دهنگی (س) ده سویت و وشه که ده بیته
 (به تریزی) وهیا (ت) هه که ده سویت و ده بیته (به ستریزی) به لام کورته
 بزوی (فتحه) به دوا (ب) هه که دا هه رده مینی . کاتیک که وشه که
 ته رکچی گورا و بوو به (پتریزی) دهنگه که ی (فتحه) تی ده چی له گلا
 تی چوونی خویدا (ب) هه که شی کرد به (پ) و (س) هه که شی تیرد .
 کورته بزوی راستینه پیداو بیستی دهنگ دهر برین نیه که به پی
 داخوازی جیگه بیت و پروات چونکه له شیرازه هونی وشه دا
 به شداره و به رده و امه ، دهوریشی له رسته سازی و تیک به ستنی
 دهسته واره و وشه ی ټامیته دا وهک دهوری هه موو دهنگه کانی زمانه ج
 بزوی دریز بی و ج کونسانت . به نمونه له وشه سازیدا :

ده ست : دهسته

نه (دست) واتای هه به ، نه (ده ست) یش جی (دهسته)
 ده گریته وه . هه رچی (کسره مختلسه) به پیداو بیستی دهر برینی
 دهنگه کانه به پی مان و نه مانی پیداو بیسته که . ټو (کسره . .) په له
 ټاخاوتندا ده میته وه وهیا جی گورکی ده کات وهیا تی ده چیت ، له وه

هرگه پری که پتریش له کورته بزویڼ لښ وجودی سر به خوپه .
 بانه ختیڅ سهرنج له م نمونانه بگرین :
 وشه (سهر) یه پرگه به ، به لام که داته راناوی که سی
 بکمی تاك وه یا دووه می تاك ده بیته دوو پرگه (سهرم سهرت) .
 مخووه دیاره پرگه می دوهم نم (کسره مختلسه) به په بدای کرد که
 هته سهر (ر) هکه . تو بلی نمه له کوپوه هات ؟
 وهک به دبیبه ناشکرایه می کوتای (سهر) نیبه ههروه ها وهک
 مدیبه دیاره می راناوه کانی نیبه . که واته دیسانه وه وهک به دبیبه
 دیره که پیداویتیکی ناخواتنه . له م خاله ته دا که تا که دهنگیک
 ههروه بو کوتای وشه دیت ده بی به هو می قورس کردنه وه
 نه به کدی جودا بینه وه هه رچند به پی داخوازی دهنگساز می
 نموانش بی دهنگه که می اکوتای وشه که به سکونی ته و اووه
 بکمیته به رای ته قونیم می له دهروه دیت و پیوه ده لکیت . له م
 نمونه بی (سهرت) دا دهنگی (ر) له لایه ن فونه تیکه وه به سکونی
 ته و اووه ده که ویت به رای (ت) وهک که ده لی (کهرت ،
 مارت) به لام (ر) هکه قورس کرا له بهر ته و ده ستوروی تازه باس م کرد .
 ههروه هاش که راناوی (ت) هاته دوا می (کهس) له ویشدا قورسای می
 ده خریته سهر (س) هکه هه رچند (س) له رووی قونه تیکی
 کوردی وه ده بی له به رای (س) دا به ته و اووی بوهستی بی قورس
 کردن . (کهس ، کهست)
 به لام که گوتان (نمه سهرمه ، له سهر سهرته ، عه شره تیک
 خرم و کهسته . .) له هه مو حالدا قورسای سهر (ر ، س) هه لدهستی
 هه رچونکه به هو می هاتی بزویڼیک بو سهر (م ، ت) هکه قورسایه که می
 به رای ، شوینی نما . کورد نالی (سه - ریمه Se - rime که - سته
 Ke - site ، سه - رته se - rite) (له م شدا ده ستوروی قونه تیک
 به سهر ده ستوروی رسته سازیدا زال بو من و توش به رپر می ته و
 جی گورکینه و له ناوچونه نین لیشان داوا ناگری بی قول بوونه وه
 بزاین بوچی حوکمی (دهنگ) به سهر حوکمی (رسته سازی) دا
 زال ده بی به لام لمان داوا ده کری دیمه که بینین ونرخی راستینه می
 ته و قورس کردن بزاین تا کو له پیویست به ده ر بایه می پی نه ده بن .
 زال بوونی ده ستوروه که می قونه تیک به وه دا باشر روون ده بیته وه
 له جیاتی (کهست) بلین (کهستان) چونکه به کسهر قورسایه که
 هه لدهستی بی ته وه می هیچ بزویڼیکی ده ره کی به دوا راناوه که دا
 بینین ، هو به کهش ته وه به که راناوی (تان) خوی بزویڼداره .
 له و نمونه مه شووره می (نووستن ، مردن) دا که نوونی چاوگ
 به دوا کاردا دیت و که سره موخته له سه به ممل دهنگی کوتای کاره که دا
 ده پری ، نایا قورسایه که می چیه ؟ ده زانین می کاره که نیبه چونکه

که (ن) ی چاوگت لادا کاربکی ریک وینکی بی قورسای ده بیته وه
 (نوست ، مرد) . دیاره می (ن) ی چاوگیش نیبه چونکه تا که دهنگ
 له خووه قورسای به پیش خوپه وه ناگری ، جگه له وه می که له و
 کارانه می کوتای یان (ا ، و ، ی) بیته قورسایه که وجودی نیبه
 هه رچونکه له بنه رته دا وجودی نیبه وه به دوا بزویڼیشدا هه بوونی
 نامومکینه . (سووران ، به زین ، نه زمون . .) .
 بی گومان زمانی حالی ته و پروفیسوره زمانسانه می نرخ به و
 قورس کردن ده دن ده لی هه قان به سهر ته و لیکدانه وه به نیبه
 به رانه ر شتیک که ههست به هه بوونی ده که بن ، چونکه ماده م ته و
 شته هه به ده بی له نووسیندا تی بخویندریته وه . به لام ته و ان
 پروفیسورانه بای سهری ده رزی مانی قسه می ته و تو بی یان نیبه ،
 ته ویش له بهر دوو هو می گرنگ و گرنگر :
 هو می گرنگ ته وه به که هات و لیکدانه وه به لگه می
 به ده سته وه دا نای پشت گوی بخری دنا ده بی له ناست سهرایش
 به لگه می هه لوه شاننده وه می بیچینه وه به ناوی دابنین .
 ده زانین سهراب دیارده وه چاو ده بیته ، به لام ده شرانین ناو
 نیبه له که سیش ناسه لپندری بلی ده بی نرخ می ناوی پی بدریت .
 هو می گرنگر له هه لوهستی پروفیسوره کان خو یانه وه رو به روویان
 ده بیته وه : ته و ان هه ر له ری لیکدانه وه وه ده یانه وه بسه لپنین
 دهنگی همزه به خو می و ناوازه و زه ق و زوپیه وه قونیم نیبه و
 یاریده ده ره و نای نیگاری هه بی ، تنجا بو ده بی له ناست ته و دیارده
 زیده کزو بی هیزو بی ده و امه دا که (کسره مختلسه وه یا قورس کردنه)
 نای بایه خ به لیکدانه وه بدری . خو نیمه هه رای نیوان زوردارو
 زورلی کراو ناپرینه وه تا کو به زه بی به به لگه و بی به لگه به لای
 زورلی کراو ماندا بشکینیتته وه . له رینوس و ریزمان و فونه تیک
 و ته و ان کارانه دا شکانه وه می تو زهروه به لای خاوه هیزو ده بیته .
 راستیه که می ، هه لوهستی ته و پروفیسورانه له ناست همزه و
 (کسره مختلسه) دا ته شقه له کردنه به رینوس و به سهر جمله می لایه بی
 دهنگ له باسه کافی زماندا و ج مانای شیرنتری تیدا نیبه ، تو بالی من
 و تو قوتایه کانی شیان ده چیته وه تهستی ته وانه وه که ساله ها
 به گوتاندا ده چرین و چی ده بلین به به دبیبه مان له سهر ده سه پین ،
 قوتایش بیته و به ره لستی له بیورپاندا بکات نیوه می عومری
 له دست ده چیته .
 رهنگه به لای خوینه ره وه منیش له ناست دهنگی همزه دا
 دهست به تالی به لگه و بنوس م وهک که پروفیسوره کان له قسه کافی
 مندا دهست به تالی نشان دران . . کاتیک گه بیشتینه باسی دهنگی
 همزه ته م لایه نه می دهست پری و دهست به تالی خو به ده ر

دهیه خیت . دانانی نیگار بو ئو قورس کردنه له رینوسدا بهرنگاری کیشه به کات به قهدهر قه لافهتی زمانی کوردی ، ئه مهش نمونه ی کیشه که :

که وشه ی (رانک) مان له فرهه نگدا به (ranik) . نووسی ئه وسا یا ده بی له هه موو حال و باریکدانه و نیگاره ی (کسره مختلسه) له دوا (ن) هه که وه بیته ، یا ده بی له حالی تیچوونیدا نیگاره که ی رهش بکه بنه وه :

(۱) - ئه گهر نیگاره که مان له هه موو حالدا نووسی شیوه ی ئاخاوتنان ده بیته ئه سیری رینوسه که وه له کوردی ره سه ن ده شوریت چونکه له رینوسدا قورس کردنیگ به سه ر وشه دا دینین که له ئاخاوتندا تی چوه وه که ئه وه ی که گووت (رانکه که) نالیته (ranikeke) به لکو ده نیته (rankeke) ههروه اش له زوربه ی هه ره زوری کوردیدا که قورس کردنه که یان به پی جیگه و مه به ست دینه ناو ئاخاوتن وه یا تی ده چیته ئیتر ده بی رسته ی وه که (کرمه که گزه) بخویندریته وه (kirimeke girizhe) . چونکه له وشه ی (کره ، گرژ) دا قورس کردن هه به . هه ره ئه مهش ده بیته ئاکامی ناچاری به ملدا برینی (کسره مختلسه) چونکه قوتابخانه کان سه ره له به ریان وه های ده نووسن ، هه رچی مندالیش هه به به قوتابخانه دا تی ده به ریت و زمانی کوردی له و رینوسه وه قیر ده بیته ، ماده م نیگاریش بو (کسره مختلسه) داندا ده بی بخویندریته وه وه که هه موو نیگاریکی دیکه ده خویندریته وه ، ده بی (فکره مه ره شه) بخویندریته وه (fikirim perishe) . ئنجا ئه گهر له وه رامدا پی م بلیتسه وه ئه م کیشه به ده ده ریته وه به سه لیه ی خوینهر که خوی ده زانی قورسایه که ماوه ته وه یا هه لستاوه ، منیش پیته ده لیمه وه که سه لیه به ره وان بی بوچی لی ناگه ری له سه ره تاوه بریاری مان و نه مانی قورسایه که بدات ؟ بوچی دوو جاران ئیمتحانی سه لیه ده که بیت ، جاریکیان به وه دا که ده بی بزانی قورسای هه به یا نیه ، جاریکیشیان بزانی گوی نه داته ئو نیگاره ی له نووسیندا بو قورس کردنه که هه به و له ئاخاوتندا تی چوه . چه ند سه بره تو رازی نه بیت بنووسری (کرمه که) و بخویندریته وه (کرمه که) و پی له سه ر ئه وه داگریته که بنووسری (kirimeke) . و بخویندریته وه (kirimeke) . . .

له زمانی کوریدا بگه ریت ده بیته ئه م هاتن و چوونه ی (کسره . .) به قهدهر ده ماره کانی له ش تیکه ل به شیرازه هونی زمانه که به وه هینه ی که جیوه ش له به ره په نجه کانت هه لدیت ئه ویش له ئاخاوتندا خویت لی ده شاریته وه .
۲ - ئه گهر نیگاره که مان له کاتی هه بوونی قورس کردنه که دا نووسی و له کاتی نه مانی دا ره شان کرده وه ئه وسا به شیکی به رچاوی وشه ی

کوردی دوو بره گی دوو شیوه نووسینی ده بی ، له فرهه نگیشدا پیوست ده بی به وه ی خوینهر ئاگادار بکری که (کسره) ی فلا نه شوینی وشه که هه میسه بی نیه . ئه م ئاگادار کردنه وه دوو جوو نووسینه ش بو وشه ی فرهه نگی له ئیمکاندا ده بی به لام (کسره . .) ی که له تیک به ستن و دارشتنی وشه رسته دین و ده چن بی چاره سه ر کردن ده مینته وه ، به نمونه وشه ی (گرتن) ده نووسری (girtin) به لام له ریژه ی فرمان و نه ی و ئاینده دا قورسایه که ی سه ر ده نگی (گت) تی ده چیته و وشه که ده بیته (bigre, megre) (bigrim) . . . وشه ی (دیتیمت) ده نووسری (deetimit) . که بوو به (دبتمته وه) ده بیته (deetimtewe) . ئیتر به و پیه هه زاران تیک به ستن و تیک هه لکیشان و لیک ترازاندن که ئیمکان نیه له پیشه وه فرهه نگی بو دابندری وه یا پیشینی تیدا بکری ، هه رجاره له نووسیندا نیگاری ئه و قورس کردنه تیاندا ده رده که ویت و ن ده بیته ، که ئه مه خوی عه بیکی گه وره تره له وه ی پیشه کی بریاری نه نووسینی نیگاری ئه و قورس کردنه بدری . ئه وه نده ی زمانی بیگانه م خویندریته وه نه مدیتوه وشه وه ده سه و وشه رسته کانی جار له جاری چوونه ی نووسینان بگوری .

ئیمه له و نمونانه ی شکل به دییدا دیتان قورس کردن له وشه دا تی چوو و واتاشی نه گورا ، به مه شدا هه ره به پی ته عریقی پروفیسوره کان نزخی قونیمی نه ما ، ئیتر ئه گهر هه ره پی داگرین له سه ر پیوست بوونی نووسینی ، ده بی نیگار بو ده نگی تووره بوون و لاواندنه وه . . . ش دابینین چونکی ئه وانیش جوو ریکن له ده ننگ و بو مه به سی تایه تیش دینه ناو ئاخاوتنه وه . وا ده بی ناره زامه ندی ده نگیکی وشه ده گریته و بره گی تیدا پهیدا ده کات وه که ده گوتری (فلا نه شت ؟ ده سا فللسیک ناهینی !) له جیاتی (فللسیک . .) یا خود له نه ی کردندا ده گوتری (نه که که ی بچیت بو لای . .) .

ده بی بزانی مومکین نیه رینوس هه موو ده نگیکی ئاخاوتن شکل نووس بکات هه یج رینوسیکی ئه م جیهانه ش نیه هینه ی ئیمه مه راتی خورد کردنه وه ی ئاخاوتنی هه لگرتنی . من له گۆشه نیگای خوومه وه چ دوشمنایه تیم نیه له گه ل ئه و قورس کردنه دا هه ره وه کو دوستایه تیشم له گه لیدانیه ، ته نانه ت ئه گهر به کو مپیو ته ر زانرا که جوو ریکیشه له جوو ره کانی بزوین لی وه ته ننگ نایه م ، هه ره ئه وه نده حیسابه ی بو ده که م که بزوینی به کجار کورت و بی هیز کاری بزوینی عاده ی ناکات و تی ده چیته و وانا ناگوریته و قوینم نیه ، خو ئه گهر به بریاری کوته کم حه قی چن نیگاریشی بو دابندری سه غله م ناکات . ئه ویش له به ر دوو سه به ب (۱) به کیکم له وانه ی

کە ی دیت و کە ی دەچیت (۲) بەشی ھەر زۆری عومرم
بەردی ئەوێ ناچارم نازی خۆراپی بکێشم . . من پەرۆشی دوو
نە:

بەکە میان ئەوێ ھە بەخۆراپی نرخیکی لە پێوست زیاد
بەگی و بایەخ بۆخۆی دا پێو ھە گەلێک بەولای بەرژو ھەندو ھە زەینی
بەسەری کوردی بەخۆی ھە خەریک کردو ھە حالیکیدا ئەو قورس
بە بریتی ھە پێداوێستی نا بەردەوامی رستەسازی و ھەسازی ،
ھە بە ئەمانی پێداوێستە کەش قورس کردنە کە دەروێتە ھە جا ئەگەر
بە سیت ئەم مەبەسانە ی قورس کردنە کە پێکیان دینیت چشتی بی
بەخ نین لەو ھەرامدا دەتیم پێک ھاتی ئەو مەبەسانە بی ئەو ی نیگار
بە قورس کردنە کە دا بندری دینە جی ، چونکە ھە بەزۆر
بە سیتان نین بە نەنووسینی کە لە بەر بکەوێتە و ھەو رستەو ھە یا
بە سیت بگوری ھە یا بی واتان . ھەرچۆن بە سەلیقە دەزانین بە پێی
بە سیت دەنگی پارانە ھە لەحالی پارانە ھە دا بچینە ناخاوتنە ھە بی
بەو ی نیگاری بۆ دا بنین ھەر ھە ھاش بە سەلیقە دەزانین قورس
کردن لە کو ی دەبیت و کە ی ھە لئە سیت .

دو ھە میان ئەو ھە کە تی خۆبندنە ھە ی قورس کردن ئەرکیکی بی
بە روین دەخاتە بەر رینووس و نووسەرو خۆبندنە ھە ی کوردی
چونکە نووسەر دە بی ھە مێش بە پێی ھاتن و ئەمانی قورسایە کە
بە ریکی گۆرینی رینووسە کە ی بیت . ئێمە ھە تەنگ دین لەو
رینووسە ی ئیستا کە مان لە بەر زۆری خال و نیشانە ی سەرو زۆری
بە کانی ، ئەم جارە یان سەرباریکی قورستر لە بن بارە کە سواری
دەست و قە لەمان دە بی کە چی کە سیش ھەستی بە نوقسانی رینووس
بە کردو ھە بەر نە بوونی نیگاری قورس کردنە کە ، ناچاریش نە بو ھە
بە سێ ئایا قورسایە کە بۆ کو ی بە سیت و کە ی تی بیات .

د . ئاورە حان لە ستوونی بە کە می لا پەرە (۱۳) ی گۆفارد بە سەر
(گەم گە ئە کە) دا دە چیتە ھە خو ی لەو ھە ناگە یە نی کە نووسینی
(genmeke) لە چاو (genim) دا شکلی کۆنی دۆراندو نیگار نیکی
(أ) ی سەر لە بەری لی کە م بو ھە خو ھەردوو کیشیان ھەر (قح) ن و
ھەمان و ھەن ، ھەر ئەو ھەندە دە لی لە بەری بەرگە بە ک بەرگە بە ک ی دیکە
بەیدا بو ، لە مەشدا ھێچ دلدانە ھە بە ک شک نا بە یین چونکە
سەرە پای ئەو ھە ی کە بەرگە ی دو ھە لە دەرو ھە ی و ھە ی (گەم)
بەیدا بو بە ھاتی بزۆرین ھە یا قورس کردن بۆ کۆتایی و ھە کە ،
کیشە مان کیشە ی تی چوونی دە نگ و ئەمانی نیگارە کە بە تی نە ک (بەرگە
سازی) چونکە و ھەو رستە ھەر دە بی بەرگە و کەرتیان ھە بی ، ئەو ھە
نەخویندو ھە دە نگ و و ھەو کەرت و رستە دەردە پەرتی بە لام کە
بوو بە نووسەر چاوە کانی دە یین جار نیکیان نووسرا (Genim) و

جار نیکیان نووسرا (genm) کە بوو بە فۆنم ناسیش دە یینی
ئەو دە نگ و نیگارە ی بە فۆنم داندرابوو ھە لە ستاو واتاشی تیک نە دا .
راستیە کە ی ئەم تەرزە رینووسە ی دە دات داوا بکری ، ھە ک
کراو ھە ، فەرق لە نیوان نووسینی (کا) و (کی) ش بکری ، دالە
کۆرە کە ی سەلیانی نیگاری بۆ دا بندری - ھە ک کە ماموستا ھە ھە ی
بە (د) ی دە نووسی - مەنگە ی نیوان (ن ، گ) ی (دە بە نگ) ییش
لە نووسیندا تی بچویند ریتە ھە . بە لی دە زانم کیشە ی ئەمانە ھەر چوونی
تەواوی کیشە ی (کسەر . .) نین بە لام خو کیشە ن ! (کسەرە
مختلەسە) ش ھەر تە ی بزۆرینی کورنی ئاشکرا نین کە چی دە لین دە بی
ھە ک ئەو بایەخی پی بە دری ، بە ھە مە حال کیشە ی (کا ، کی) و
دەنگی دالی کلۆر و (ن ، گ) پتر لە کیشە ی (کسەر . .) نرخی بەیدا
دە کات لەو ھە دا کە ھە مێشە ی و بەردە وامن و نەر ویتە ھە ھە ک
قورس کردن کانی و نا بەردە وامەو تی دە چیت .

د . ئاورە حان چەند رستەو دە ستە وازە بە ک ی ھینا بو ھە بە نمونە ی
ناقۆلانی نیگار دانە نان بۆ ئەو قورس کردنە ، ھە ک (جلم برد شتم -
من کرم گرت - من پرشنگم گرت . .) لەروا ئە تدا نمونە کان رەخنە
ھە لئە گرن بە لام بە لی ورد بو ھە مە سە لە کە دە گوری :

ئێمە دە زانین ھەردە نگ نیکی لە بەراپی و ھەو بیت و بزۆرینی
ئاشکرای لە دواوە نە بەت بە ناچار ی قورس دە کری ئیتر نیگار
دا بندری ھە یا دانە ندری قورس کردنە کە لە خو ھە بە سەر زاری مرؤفا
دیت . جا ئەگەر لە پێشە ھە بەر پارمان دا ، ھە ک کە رینووسی
ئینگلیزی بەر یاری داو ھە ، ئەم شتە ناچار ی بە دە ینە ھە بە فەرمانی
واقع و رەنجی نیگار کیشانی تیدا نە بە یین شتیکان کردو ھە لە بەر یاری
ھۆش پی شکان و ژیر بیژی بو ھە شیتە ھە ھەرو ھە ک لە جودا نە کردنە ھە ی
کاف و گانی کلۆریش ھۆشمان بە کار ھیناوە و عەزاییکی بی لزومان
لە کۆل نووسەری کوردو کوردی کردو تە ھە ، ھەر چەند لە ئاست ئەو
کاف و گافە دا ھە موو کورد لە ھە موو حال و باردا بە ک مامە لە ناکات
چونکە کوردی بەری سۆران لە و ھە ی ھە ک (دە پشکو ی ،
دە ئە نگوی . .) دا کلۆریان ناکەن چونکە لە ئە سلدا کاف و گانی
(پشکووتن ، ئە نگووتن . .) کلۆر نین ، ھەرو ھە (مەرە کە بی
کوینک و دەو لە تی کویت و کوین ئە لیزا بیت . .) کاف و گافیان ھە ک
خۆیان دە مینە ھە . . لە گە ل ئە مە شدا ئاسان کردنی رینووس و
بە کچوون کردنی لە زمانیکدا ئەو ھە ھە بیت تی بیینی ھە ھە بەر تە سک
لە بەر بکری . تائینستاش رینووسی لاتینی کە من دە ییم قورس کردنی
بەراپی و ھە تی دە بات و نیگاری بۆ دانائیت و کە سیش تیدا
نە شیاو ھە . ئێمە لە رینووسی ئیستا کە ماندا کە بە پیتی عەرەبی
دە نووسری گرنیکان نە ھاتو تە بەر لەو تەرزە رستەو دە ستە وازانە دا

که د . ئاوره جان نمونه لی هیناوه تهوه ، پرواش ده کم (فرچکم گرت) گه لیک خوش خوین و ئاسانتره له وشه ی وهك (تی هه ل چوومهوه - تیهه لچوومهوه - تی هه لچوومهوه) .

د . ئاوره جان ده یوانی ئه و نمونانه بهینته وه بو به ئیسپات گه باندنی کم بایه خی ئه و قورس کردنه له نووسیندا به وه دا بلی ئه ری خوینه ری کورد کامتان هه له ده کن له خویندنه وه ی (لنگم بلند کرد) ؟ به راستی که سیش هه له ی ئیدا ناکات هه رچهند وشه ی (لنگ) بزویئیکشی لی قراتوه چونکه راستیه که ی (لینگ) ه .

له و رسته به ی (لنگم بلند کرد) دا به ریکه وت وشه کانی (لنگ ، بلند ، کرد) به فرمانی ده ننگساز ی کوردی له خووه گرفت یان ره یوه ته وه چونکه ده ننگه کانی (نگ ، ند ، رد) له و ده ننگانه که به دوا به کدیدا قورس کردن هه لئاگرن ئنجا ئه گه ر قورسانی سه ر (ل) ه که ت هه لگرت ده بی (ن) ه که قورس که ی ت و له (د) ه که ی دابریت ، ئه مهش دزی ده ننگساز ی کوردیه چونکه (ن) ی وه ستاو له به رای ده ننگه کانی (گ ، د ، ت) دا قورس کردن هه لئاگری راستیه که ی ئه و ده ننگه ی (ن) له وشه ی کوردیدا له به رای (ج) شدا قورس ناکری وهك (بنج ، رهنج ، کونج .) به لام گویم لی یوه هه ندی کورد له وشه ی (بهنج) دا قورسانی ده خه نه سه ر (ن) ه که . ده بی ئه وهش بلیم له ده ننگساز ی کوردیدا هاتی بزوین له به رای ده ننگه کانه وه داخوازی قورس کردنیان ده کات به پیچه وانه ی ئه وه ی به دوا یاندا بی ت ، به نمونه وشه ی (دنک) ئاسانتر نوونه که ی ده وه ستیندری له (ده نک) . که بزوینه کهش بو به بزوینی دریز وه ستانه که مومکین نای وهك له وشه ی (رانک) دا ده بی نوونه که قورس بکری . به لام که بزوین به دوا وشه که دا هات قورسایه که ده روات وهك که ده لی (رانکه کم) نوونه که ده وه ستیندری . هه ر له به ر فرمانی ئه م جوړه ده ستوراته ی ده ننگسازیه که گو ت (بلنگ ، بیژنگ ، ره وشت) چارت ناچاره ده بی ده ننگه کانی (ل) ، ژ ، و) قورس بکه ی ت چونکه (نگ ، شت) له کوردیدا بی قورس کردن به دوا یه کدیدا دیت ، که سیك وه هایان ده رنه بری کورد نیه و کوردی فیر نه بوه .

ماینه وه له گه ل راناوی که سی به که می تاک به دوا ی وشه ی (لنگ) دا (لنگم) : تو که به خه لقت راگه یاند هه ر تاکه ده ننگیک ی کونستانت له ده ره وه ی وشه وه هینا و به وشه که وه ت لکاند قورسانی ده خاته سه ر دوا یین ده نگی وشه که عوزری هه له کردنت به ده ست که سه وه نه هیشته وه ، ئه وساش نه که هه ر له ئاست راناودا ، بگره له ئاست هه موو پاشگر نیکش چاوی خوینه رانت کردوته وه وهك . (کولک ، کولکن - ده ست ، ده ستک : (Destik, Kulkin) .

ده ستوراتی ده ننگساز ی که خه لقی له خووه بی ئاگاداری و لی وردبونه وه به کاریان دین گه لیک باری ئه و قورس کردنه ی نهرم کردوه ، به نمونه دوو وشه ی (فرچک ، گرت) ده ده بینه به ر ده ستوراتی ده ننگساز ی .

دوو ده نگی (ف ، گ) له به رای وشه کانه وه به فرمانی ناچار ی قورس ده کرین که ده کاته وه فرمانی ده ننگساز ی . له وشه ی (فرچک) دا دیسانه وه به ناچار ی ده بی ده نگی (ر) له گه ل ده نگی (ف) بیته برگی به کم چونکه هاتی (ر) ه که به دوا ده نگیکی قورس کراودا ده بی پرگه دروست بکات مه گه ر داخوازیه کی به هیز وه ها بکات سه ر له نوی (ر) ه که قورس بکری ت ، وهك ته وه ی له جیانی (فرچک) وشه ی (فرشته) بایه ده بوو (ر) ه که قورس بکری بونه وه ی (ش) ه که به بی قورسانی بکه ویته به رای (ت) ه که وه . هه ر هویه کی ئه وتویشه وه ها ده کات له وشه ی (گرت) دا (ر) ه که قورس بکری ت چونکه ئه گه ر قورس نه کری ت ده بی (ف) ه که قورس بکری ت ده سزانین (ف) حه ز له (ت) ده کات . .

ئیمه که ئه م ده ستوره فونه تیکه سروشتیانه مان له ده ننگساز ی کوردی دا هه ست پی کرد سه برمان نایه ته وه له وه ی کورده واری له خووه بلی .

- بی - ژنگ
- ب - رشت
- گ - رفت
- پ - لنگ
- پر - شنگ
- که - نشت
- د - روست
- ب - نشت

شاخی (سگره - س - گر - مه) ئه گه ر بزوینی به دوا دا نه هاتبا به ده بوو بگوتری (سگ - رم) به لام ئه گه ر (سگرت) بایه ده بوو بگوتری (س - گرت) وشه ی (بالنده) ، ئه گه ر پیداوستی فونه تیکه نه بوا به ده بوو وشه ی (بال) که بنجیه برگه به ک بی ت و (نده) ش که پاشگره برگی دوه م بی ت به لام چونکه (ن) ی پیش (د) ده بی وه ستاوی ته وایی (ل) ه که ی به قورس کراوی بوخوی را کیشاو له ئه سل ی وشه که ی ستانده وه . که چی (بالگره) ده بی (بال) - گ - ره) بخویندریته وه چونکه وشه ی بال که بنجیه هیچ ناچار یه کی ده ننگساز ی (ل) ه که ی لی ناستینی بو سه ره تایی (گره) که له وشه لیکدراوه که دا پاشگره ، ئینجا ئه گه ر پیم بلیت ئه م

مستورانه که ی به بیری خویندردا دیت تا له خویندنه ودا به پی
سگزی به بی نشانو نیگار پیره ویان بکات ، له وه رامدا
عی :

نوسه که یه وی نیگار بو قورس کردن دابیت ده بی به سه لیه
- ه فیربون شوینی نه و قورس کردانه بزانی ده نا له ناخاوتندا هه له
سکت و قورس کردنه که له شوینی ناله باردا داده نیت . تنجا که
ح- وها بی نوسه رو خویند هه وه له ناخاوتندا به ره هانی و بی
یگر وشه دهرده پرتی له خویندنه ودا هه وه ها ده کات
جیکه شیک ده خویندنه وده که پیشتر له گه رووی خوئی دهره اتوه
ن- به سه نووکی قه له مه که بدا تیبه ریوه ، نوسه رو خویند ریش
هیک حوکمدان چونکه خویند ریش وه ک نوسه ناخیه رو
سه بیه داره . بی گومان سه لیه ی راست و ره وان بی تده خوئی
ریخوس و نوسه له ناست نه و قورس کردنه دا نازاد ترو ره هاتر
تعی له وهی بین ده ستوری ماموستا وه ه بی به سه ردا سه پینین بوی
سوسین (فیرچیکم گیت ، ده ستیم بیلند کیرد . .)

۲) نه گه ره وایی ره خنه ی نه وتوی له و قسانه ی من بگیری ده بی
سه له بهری زانسته کانی زمان یاساغ بکرتن چونکه هه موویان
شی کردنه وه و ورده کاری و ده ستور سازی و کیشانه و پیوانه ی
په نامه کی له شتی نه وتودا ده کن که زوربه ی بابه تیان له وانن کاری
سه لیه بن . کام ناخیه وری ره وانه بیته له ریژمان و سیتا کسی تاقی
که وه مشق ناکا . قسه ی من وه یا هی د . ناوره جان بو نه و
که سانه یه که له بهر تیشکی لیکدانه ودا سه بری دیارده ی ناخوتن و
نوسین ده کن . ناخیه وری عاده ی نه بابه ی نه وتوی ده خویندنه وده
نه تی ده گات و نه به ته ماشه روژه که له روژان په نگ به قسه کانی
ده رووی بخواته و تا ده بانخاته به رانه ر ناوینه ی ریخوس و ریژمان و
زماناسی و وشه سازی و ده ننگ سازی وه .

به راستی نه م کیشبه ی (کسره مختلسه) له ریخوس نیستا که ی
کوردی عیرا قدا هیچ گرفتی دروست نه کردوه و خه لقه که به وه ی
نه بوونی نشانه نه و (کسره . .) به ده توان لوستر و ریکتور نویسی
کوردی بخویندنه و ، ته نانه ت نمونه کانی د . ناوره جان بو خوئیان
شابه دی نه م راستیه ن چونکه هیچ خویند ریک هه له یان تیدا
ناکات . کاتیک که وتینه سه ر نوسین به لاتینی ، گرفته که سه ر بهرز
ده کاته وه چونکه له لاتینی دا چاومان به جوړه نویسیکی دیکه
فیریه ، هه رچند ده زام زماناسی کورد پتر له هی ئینگلیزو فرهنسه
بایخ به و قورس کردنه ده دات ، ته نانه ت نه گه ر ری هه بی
نوسه ری ئینگلیزیش ناچار ده کا له جیانی (Bring,Turn) بنویست
(Biring,Turin) .

راهاتن و نوگر گرتن له سه ر جمله ی چالاکی مروئی عاده تدا
کاریگه ریکه بارته قای روشنیری و زانست و خویندن جله و کیش و
بال پیوه نهره . تو بیته ئینگلیزیک ناچار بکه وشه ی (neighbour -
ده خویند ریته وه «نیهر») وه ها بنوسی وه ک له زاره وه دهر دیت
(nyber) ده بینت ده ست و قه له می ده شیوین ، وشه ی (archive) به
فرهنسه یه ک نشان بده ده خویندنه وده (نرشیف) که چی ئینگلیز
ده خویندنه وده (نارکیلف . .) . ئینگلیزیک که بنویست (نای) نه گه ر
به واتای (چار) بیت ده نویست (eye) به واتای (من) یش
ده نویست (I) . چ سه بریشی به وکاره ی نایه ت .

ده بی بزاین ریخوس لاتی بی به تیگری ، پاشا وه ی به ره ویش چووی
و به عیب و عاری ریخوسینکی چنده هزار ساله بی به که له به ره تدا
هیروغلینی بووه دواتر به گورانه وه بوته ریخوس نه ته وه سامیه کان و له
۷۰۰ پیش زاینی دا په ریوه ته وه بو یونانیه کان (بنوره : فرهنگ
ایران باستان ، پورداود - العلاقة بین النطق والكتابة في تعليم العربية
- محاضرة مجيد الماشطة ، نسان ۱۹۸۲) له ویشه وه ورده ورده
به ولاتی نه وروپادا بلاو بوته وه . یونانیه کانیش به شیک له
کونسانته کانیا ن کردوه به بزوتن که له نویسی نارامیدا کونسانت بوه
به لام به شیوه به کی لیل به بزوتنیش به کاره اتوه (مجید الماشطة -
العلاقة بین النطق والكتابة . .) ریخه وینکی ساده ی سه ره تایی بوو
که له نویسی لاتی بی دا ده نگه ی هه مزه نیگاری بو نه کیشراو ره گه ل
نیگاری ده نگه دیکه دا تیکه ل کرا ، نه وساش بهر له ۲۷۰۰ سال
نه فوئولوژی هه بوو نه فیلوژی نه سیتاکس و نه هیچ ، هه رچی
ده سکار به کی له ریخوس دا کرای به چکه ی نابه له دی و سه ری بی و
په له بوه بی ماموستا و بی رابه ر . گه لیک باری نویسی ئینگلیزی و
فرهنسه ی تامی (هیروغلینی) ده دات که له وی دا وشه نیگاری هه بوه
نه ک ده نگه نه گه ر ریخوس نیستا که ی کوردی نه و هه موو ده ست
هه لیرینه وه ی تیدا نه بوایه له بهر زوری خال و نشانو نه لکانی
به شیک پیته کانی به پی دواخویانه وه ، سه د جارن له لایه ن
کیشانه و پیوانه وه له هی لاتی بی (وه ک فرهنسه ی و ئینگلیزی) زانستیر
ده بوو چونکه چی ده نویسی خزمه له گه ل نه وه ی ده گوتری ،
ته نانه ت ناوانه وردپیوی وه های تیدا کراوه زور ژیرانه ریخوس و
ریژمانی له په کدی گری داوه وه که فهرق کراوه له نیوان تاکه
پیشگرو دوو پیشگردا له رووی لکاندیان به کاره وه وه یا پیشیار
هه بوه به فهرق کردن له نیوان نشانه کانی فرمان و نه می و تابنده و
نه ی له گه ل پیشگر وه یا راناویکی که ده که وینه پیش کاره وه له و
روه وه که نه و نشانانه پتر تیکه ل به ته کوینی تاکه (کار) ده بن بی
نه وه ی بیانکه ن به لیکدراو . . جوداوازی نیوان (نه) ی به واتای

(no) و (نه) ی بهواتای (neither, nor) له رینووسدا ئه ویش هر ورده کارییه که کوردی ناسه کان له ئاکامی نیکرای پیشکه وتنی زانسته کانهوه بوی چون دهنه بهر له ۵۰ سالیگ که گوردی ده نووسرا کیشانهو پیوانه ی تیدا به کار نه ده هات .

بروا ده که م هر جوره رینووسیکی بو کوردی به پیتی لاتینی قهرار داده بکری به هوی راهاتنهوه له ئاکامدا به لووسی ده خویندریتهوه ، به تاییه نی چونکه پینه کانی دوو جور نین که بلکین و نه لکین ، خال و نیشانه شیان وه که نه بی وه هابه . ئینجا ئه گهر رینووسه که تائهو راده به ی ناقلاتی تیدا پهیدا نای ، لهو قورس کردنه ره ها بکری به قازانجی زمان و رینووسی کوردی ته واده بی . به لای منه وه ناشی قورس کردنیکی به رده وام نه بی نیگاری بو دابندری . قورس کردنی دهنگی سه ره تای وشه نیگاری ناوی . کورنی رای من ئه وه به : هتا بکری پیوسته لهو نیگاره خویمان بدزینه وه چونکه قونیم نیبه به رده وام نیبه و داخوازی ده نگسازیه . له وه شدا زورم بو ئه و قورس کردنه به جی هپشته چونکه به پی ته عریقی قونولوجیسته کان قونیم نه بی مافی نیگار بو دانانی نای .

دهنگی همزه :

گوتاره که ی د . ئاوره جان که بیرو پای قونولوجیسته کان له باره ی همزه وه په سه ند ده کات و له وانه وه به لگه ده هیئته وه بو قونیم نه بوونی ئه و دهنگه ، به ره و لیکدانه وه به که وه ده ووات که له پیشه وه برپاری خو ی داوه به ئیعدام کردنی همزه ، ته نانه ت هه بوونی له به رایی وشانه وه به به لگه ی نه بوون داده نیت . ئه و ماموستایانه ده یانه وی بسه لئین که هاتنی همزه له به رایی وشه ته نها بو دهر برینی ئه و فالوانه به که به دوایدا دین .

د . ئاوره جان ده نووسیت : (همزه . . . دهنگیکی یاریده دهره له سه رتای ئه و وشانه وه وه یا ئه و پرگانه وه پهیدا ده بی که به بزوین ده ست پی ده که ن .)

جاری ده بی وه کو به دیبه بزاین که ده ست پی کردنی وشه وه یا پرگه به (بزوین) له به ره تدا موسته حیله . بزوین همیشه به دوا کونستاندا دیت . ته نها لیره دا تی بییه که هه به ده بی بن لیونه خری . دوو دهنگی بزوینی (و، ی) ی در یژ شیوه ی کونستانتیشیان هه به ، راستیه که شی ده بی بلین (و، ی) به به ریا نه وه هه به بینه بزوینی در یژ .

له وشه ی (یار، پایز، وه شت ، ده روازه) دا هه ردوو دهنگی (ی، و) کونستانتن هه رچی دهنگی ئه لفه هه ربزوینه و ناییته

کونسانت . هه ندیک له زمانزانی کونی عه ره بی که هه مزه یان به ئه لنی کونسانت دانه و زور له سه هوودان ته نانه ت به کیکی وه کوو (ابن درسته به) له کینی (تصحیح الفصحیح) دا هه مزه به ده نگیکی سه ره به خو داده نیت . بزوینی کورت له دهنگی ئه لفیش پتر په بندی کونسانته چونکه هینده ی ئه و وجودی سه ره به خو ی نیه : تو بیته وشه ی (گه ، گا) له ریکورده ردا تومار بکه و دواتر ده نگه که ی (گک) له هه ردوو یاندا به سه ره وه و گو ی بگره له وه ی به بزوینی ده میئته وه ده بیته ده نگه که ی ئه لف ده ناسر یته وه باشتر له وه ی کورته بزوینی (فتحه) بناسر یته وه . به هه مه حال ئه م لایه نه سه ریشه ی کیسه ی هه مزه نیه .

ئاخیوه کورد بیت و عه رب بیت و روس بیت ناتوانی دهنگی بزوین له به رایی وشه بدرکیئیت . ئینجا که هاتنی بزوین له به رایی دا موسته حیل بیت چون بسه لئین مام (بارام) یکی بهر له وهنده هه زار ساله بیری بوئه وه رویشه وه هه مزه بخولقینی هه رب بوئه وه ی موسته حیله که بکات به مومکین . بوچی نه هات دهنگی کونسانتی دیکه ی حازر به ده ست بجانه پیش ئه و بزوینانه ی هه مزه ی خسته پیش ، خو له هه زاران هه زار شوینی دیکه دا وه های کرده که هه مزه قونیم نه بیت و مه وجود نه بیت بوچی . له جیانی (ئیره ئاو . .) نه گوترا (قیره ، ژاو) . ئینجا ئه گهر بلی ج قهیدی هه به هه مزه یان تیدا به کار به یئیت منیش ده لیم چ قهیدی هه به دان به وه دا به یئیت که هه مزه وش وه ک (ف، ن) قونیمه و دهنگه ویک هینهری وشه به و به لادان و گورانی وانا یا نامینی یا ده گوری ؟ ئه م راستیانه بوچی بکوژین ؟ هه ره هتا هه مزه بکوژی ؟

چه ندیکی فکر م دیم و ده به م بوئه وه ی هویه ک بدوزمه وه قونولوجیستی روژئاوای ئیقناع کردیت به وه ی هه مزه قونیم نیبه هه ره ئه وه نده م به بیراد دیت که له کونه وه نیگاری بو دانه ندراوه ئیر چاوی به نه بوونی راهاتوه ، دواتریش دهرکی کرد که به زوری وه یا هه میسه بزوینی به دوادا دیت له وه را په که نده ردوو دلی ته سکین بوو به وه ی که وا هه مزه ههروه ک نیگاری نیبه قونیمی ره سه نیش نیبه . . . جا ئه گهر ئه مهش سه به ب نه بی هیچ سه به ییک نامیئته وه له روو په ره ی زمانناسی و ده نگسازیدا به بوژه ته ئوبلش پشتگیری له و رایه بکات چونکه دهنگی هه مزه نه ک هه ره هه به و بهس . به لکو له دوو ره وه پیش دهنگه کانی دیکه ده که ویته وه :

(۱) - دهنگی هه مزه به که م قونیمی ئاوازه دازه (دواتر له سه ر ئه م خاله ده روین) .

(۲) - له هه موو زماناندا هه به که ده زاین قونیمی دیکه ی وه ک (چ ، ژ ، ط ، ص ، ف ، ث ، غ ، پ ، گ ، ذ ، گ ، ذ ، ل ،

ح . خ ، ض ، ظ ، ع) هیندهی همزه پهره سەندوو نین .
 ئەدیاردەیی پیشکەوتنەوهی همزه لە بزۆین راستیەکی
 ھۆججەتی ھەبە زۆر بە سەیری سەرەوبن کراوە : همزه بزۆین بەدوا
 ھێبدا دەھینیت نەك بزۆین لەھێچەوه همزه خەلق دەکات و دەھێناتە
 یش خۆبەوه . لەو دێرانەیی دواتردا راستی مەسەلەکە روون
 نەکەمەوه بەداخەوش کەس لەسەری نەنووسیوە وەیا بۆی نەچۆ تە
 سەرچاوەبەك یارمەتی نووسینەکەم بەدات چی لێرەدا دەبێت شتیکی
 بەکەم جارە دەگوتری یاخود ھەرنەبی بەلای خۆمەوه بەکەم جارە ،
 چونکە نە لەکەسم بیستەوه نەلەکەسیشم خۆیندۆتەوه :

رۆشنیری کورد ، دەنگناسان بەتیکراپی !

نەك تەنا ھەمزه بەلکو سی دەنگی دیکەش لەوانەیی پێیان
 نەئین (حروف الخلق) لە کوردیدا بەدەگمەن نەبی ئی بزۆین نایەن .
 دەنگەکانی (ە ، ھ ، ح ، ع) ھەمیشە لەسەرەتای وشەدا بزۆینی
 تەشکرا لەگەڵ خۆیاندا دەھینن .

دەنگی ھەمزه بەرەزۆرتەین دەنگی ئاوازه دارە ،
 ھیندیش بەرەزۆرە لە عەینی ژنی دەنگەکانەوه ، کە ئاوازه
 بەدادەکەن ، دەرەچیت .

دەنگی (ھ) بەرەزۆرتەین دەنگی کپە کە تەگەر ھاتبایە بە
 ئی دەنگان بکەوتبایەوه دەبوو بەھەمزه . ھەر ئەم نزیکایی شونیی
 ییە ھاتیانیشە دووئەنجامی بەخشێوە .

ئەنجامی بەکەم ئەوەیە کە دەنگی (ھ) ش بەزۆری وەك ھەمزه
 نەبۆتوژی وشەدا ئی دەچیت . بەنموونە کاری (ھات) لەئایندەدا
 دەبیتە (دیت) و بەدەگمەن نەبی ناگوتری (دەھیت) ، لەسەلمانیش
 یۆتە بەت . لەریژەیی فرماندا دەبیتە ئی :

گیل تەگەر تورکی تعال ئەر عەرەبی

ئی تەگەر کوردی وەگەر فارسی بیا

کاری ھێنام دەبیتە دینم ، ھەرچەند دەشگوتری (دەھینم) ، بەلام
 نەفرماندا بەزۆری (بیتە) لەباوە چونکە نیشانەیی (ب) بزۆینی نیە
 وەك کە نیشانەیی ئایندە (دە) بزۆینی ھەبە . (ھارین) لە وشەیی
 لیکدراودا دەبیتە (دەستار) نەك (دەستار) . (ھاویشتن) لە
 لیکدراودا دەبیتە (رەشاویژ) نەك (رەش ھاویژ) .

راھەژاندن بۆتە راژاندن

راھیل بۆتە رایەل

ھەلھاتن بۆتە ھەلانتن

ھەلھیان ، ھەلھیان

لەمەوه دەرەکەیی ، ئی چوونی دەنگی ھەمزه لەناوتوژی

وشەدا وەك ئی چوونی دەنگی (ھ) ھێچ پێوەندی بە فۆنیم نەبوونەوه
 نیە : دیاردەبەكە دەچیتەوه بۆ سروشتی ھەردوو دەنگ کە لە
 زۆرووی ھەموو دەنگانەوه دین . ھەر بەپی داخواری فۆنەتیکیش
 وا چاوەروان دەکری دەنگی ھەمزه کە ئاوازه دارە ئامادەترنی لە
 دەنگی (ھ) بۆتەوهی لە ناو توژی وشەدا خۆی بەدەنگی
 ئاوازه داری بزۆین بەخشیت .

ئەنجامی دووم ئەوەیە کە لە زۆر وشەدا ھەمزه و ھی بەبەکدی
 دەگۆردرینەوه :

لە فارسی : انار ، انجیر ، انگین ، انبان ، أبر ، آوردن

لە کوردی : ھەنار ، ھەنجیر ، ھەنگوین ، ھەنبان ، ھەور ،

ھاوردن

ئۆدە بۆتە ھۆدە

ئەیان بۆتە ھەیان

ئەلوژە بۆتە ھەلوژە

ئاسان ، ھاسان

ئیسک ، ھیسک

چونکە دەنگی ھەمزه و (ع) ئاوازه دارن بەبەکدی
 دەگۆردرینەوه :

(ئاسمان - عاسمان) ، (ئەرز - عارد) ، (ئەزبەت -
 عەزبەت) ، (تەزەھا - عەزیا) (تەبابەیلی - عەبابەیلی) ،
 (ئەستەم - عاستەم) ، (علیق - ئالیک) (عومەر - ئومەر -
 ھومەر) ، (ئەنتیکە - عەنتیکە) ، (ئەلەتربیک - عەنەتربیک) ،
 (ئەنەدۆل - عەنەدۆل) ھەرچوار دەنگی (ھەمزه ، ھ ، ح ، ع) کە
 لە قورگەوه دین بزۆین بەدوا خۆیاندا دەھینن . دوو دەنگی
 (ح ، ع) کە کوردی رەسەنیش نین دوای ئەمەیی پەربینەوه بۆ
 ناخواتنی کوردی ھەمان دەستووری (ھەمزه ، ھ) یان بەسەردا
 دیت . لە عەرەبی ھەردوو دەنگ دەشی بۆسیندین وەك
 (رعب ، نعب ، سعب - رجب ، نجو ، رمح - بەلام لە کوردیدا وشە
 نیە ئەو (ح ، ع) تیدا ئی بزۆین بیت وەك ، عیو ، عەزیا ،
 حوشتەر ، حەفت . .) ناو ناوەبەك نەبی کە بەدوا بزۆیندا دەووستن
 وەك (پەح ، تەح - دەعبا «لە داہوہ ھاتوہ - مەعبەن «لە مەعبن ھوہ
 ھاتوہ . .)

ناشرانم وشەیی (بلیح) لە کوپۆہ ھاتوہ بەخۆی و (ح) ی ئی
 بزۆینەوه .

قسە لێرەدا لەگەڵ ئەو وشانەبە کە شکلی کوردیان وەرگرتوہ
 نەك وشەیی عەرەبی کە وەك خۆی ماوەتەوه وەك (بەحر - بح) .

هی کوردیش وهرامی ماموستا زله کانی فونولوژی دهده نهوه چونکه به لای نهوانه وه بهرچاوترن ، ئنجا له زمانیکیشدا هه لده هینجرین که گویا دهنگی (همزه) تیدا فونیم نیه . به کچوونی دهنگی (هه) وههمزه لهرووی هاتن و نه هاتیان له ناو توژی وشه ی ئینگلیزیدا هاتی بزوین به دویاندا پتر یارمه تیان دهدهن بو نریک خسته وه ی دیارده ی (حروف الخلق) له بهرچاوی نهواندا چونکی له زمانی ئینگلیزیدا تنها ئه نهم دوو دهنگه هه نه له گهروه وه دهریچن پیسجه که ی دیکه له ویدا پیدانین ، هه شتیکی له باره ی (ح،ع) وه بیلیم ناگاته بهر چهژی دهنگناسی نهوان . به هه مه حالئ ئه و ماموستایانه دهنگیشان نیه ی خو دهنگی نهوان ده بیه ی و زمانه کانیان تا راده بهک ده بنه کیلگهی تاقی کردنه وه ی بیروراکانیان له بهر رووناکی ئه و توژی نه وه ی که ئیمه به به لگه تیدا ده که ی به و پی به له نیوان خو ماندا ریان هه یه دهنگی یه کدی بیه ی و ئه گه ر شتیکی قه ناعه ت به خشیان له و مه سه لانه دا گوت له یه کدی به سلین . من که له باره ی هاوچوونی هه مزه و (هه) وه ده ستوریکی ده نگسازی کوردیم ره چا وکرد دواتر زانرا به لگه ی ئه و ده ستوره له زمانی ئینگلیزیدا پتر ده ست ده که وی ریم هه یه داوا له ده نگناسی کورد بکه م چا به بر یاره کانیدا بگپریته که وا به ئه سل له ده نگناسی و ده نگسازی رۆژئاوای وه رگرتوون .

سه ری فرهنگی (المورد) بکه ده بینیت له ئینگلیزیدا دهنگی هه مزه فونیمیک و هه یه که ئه ژماری ئه و وشانه ی به هه مزه ده ست پی ده که ن پتره له وشه ی هه ریبه کیک له ده نگه کانی دیکه . هه موو ئه و وشانه ی به (O,i,a) وهوانی به (e) ده ست پی ده که ن (جگه له ۵۰ وشه یه کی eu که ده بیته «یو») سه رله به ریان هه مزه بین ، به شتیکی زوری ئه و وشانه ی به (U) ده ست پی ده که ن ئه وانیش هه مزه بین . به حیسانیکی سه ری پی پتر له (۴۰۰۰ چوار هزار) وشه ی (المورد) هه مزه یی به ئنجا چه ند موعجیزه یه کی گه وره به که به سلین ئه و میله ته له کو نه وه چه زی ده کرد وشه کانی به بزوین ده ست پی بکه ن ، که دینی هاتی بزوین له بهرانی وشه دا موسته حیل هات و ئه م هه مزه یی به چوار هزار وشه و ناو بزوینی به دوا دا راکیشا وموسته حیله کی پی سه رنه رم کرد . عاجباتی هه ره عاجباتیش له وه دا ئه وه یه که جاری نه یه دانی ده نگسازی و بزوین و کونسانت چین چونکه ئه وسه نه خو ئنده وار و که ره وار بوو . . ده پی جارینی دیکه ش جو ره موعجیزه کاریه کی کردنی که هه مان ره فتاری له گه ل دهنگی (هه) شدا کرد خو نه شی ده زانی هه مزه و (هه) له (حروف الخلق) !!

له ئینگلیزیدا دهنگی (هه) وهک دهنگی (همزه) هه م له بهرانی وشه وه دیت هه م بزوین به دوا خویدا ده هیئت . وشه هه یه وهک (Re – hearsal) به هو ی پیشگروه ده نگه که ی (هه) تیدا ناو توژی بکا له وان به ولاره زوری به ی هه ره هه ره زوری دهنگی (هه) له فرهنگی ئینگلیزیدا ده که ویته بهرانی وشه وه .
وشه هه یه شکلی (هه) ی تیدا به به لأم ناخو ئندریته وه ویا دهنگه که ی (هه) پیش ده به خری وهک (When, where) وشه ی (Who) به (هو) ده خو ئندریته وه . سه ره تانی ئه و وشانه ی به (هه) ده ست پی ده که ن وه مان :
(hy, hu, ho, hi, he, ha) واته بزوین ده که ویته پاشیه وه وهک هه مزه .

مامه له ی فارس له گه ل (هه) دا جودیه چونکه له ناو توژی کو تانی وشه دا ده رده که وی وهک (ئه هه رمه ن ، نه ادن ، به ره ، شاه ، ماه ، کو تاه ، ستوه) . .
به هه مه حالئ له ویشدا ده که ویته دوا ی بزوینه وه ، له سه ره تانی وشه وه ش هه رده پی بزوینی به دوا دا بیته وهک ده زانین زمانه کان هه موویان یه ک ده ستوری ده نگسازیان نیه بو یه ناشی ده ستوری ئه میان به به لگه دا بندری بو ئه ویان ویا حوکی ده نگسازی غه بری خو ی هه لو ه شیته وه .

ناو ناوه یه ک له کوریدا (هه ، ح) به یه کدی ده گورد ریته وه وهک (هفت ، حفت – هه واهه وه نه ر ، حونه ر . .) .
له کوریدا ئه وه ندی سه رنجم گرتی تنها له دوو وشه ی (ئنجا ئم) دا دهنگی هه مزه له بهرانی وشه دا پی بزوینی ئاشکرا هاتوه دیاره (ئنجا) ش به ئه صل (ئهم جاره) به له کو تانی وشه ی کوردیشدا دهنگی هه مزه له (ئه ، به) دا هاتوه که گو راوی (نا ، با) به .
دهنگی (هه) له بهری سوژان و تیگرای کوردستانی خواری وودا به ده گمه ن نه پی له ناو توژی وشه دا نه هاتوه وهک (نهوم ، سه ره بو ردی -) . هه رچه ند به ته واوی له زاری کرمانجی سه روودا دهنگی (هه) م به تاقی نه کردو ته وه به لأم وازانم له ویدا بتر دهنگی (هه) هه م به وه ستاوی و هه م له ناو توژی وشه دا دیت له کرمانجی سه روودا مه یلیک هه یه بو وه ستاندنی دهنگی بهرانی وشه ته نانه ت (له) ده کری به (ل) ، ئه مه ش تا راده یه ک له وه ده ستورانه ی ده نگسازیا ده به ده ر ده داته وه .

به هه مه حالئ ئیمه خه ریکی دۆزینه وه ی سه رجومه ی ده نگسازی کوردی نین ، خه ریکی بزانیان یا دهنگی (همزه) له کوریدا فونیمه یان نا ؟ له و نمونانه ی که ده شی نه ناو نوو سیته وه ئه م مه به سه ر روون ده بیته وه . نمونه کانی زمانیکی وهک ئینگلیزی با شتر له

دوو دهنگی (غ، خ) که ئەوانیش بەهێ گهروو داندراون ، چونکه له رۆخی بهرهو دهرهوهی گهروهوه دهردین و له پیکي قورگهوه دوورن ماملهتی کۆنسانتی (ك، گ)یان لهگهڵدا دهکریت و بهرایی وشهوه بههوستاوی (بی بزویی ئاشکرا) دین وهك (خزین ، خزم ، خز ، غریوه ، غزه ، غلور بوونهوه . .) بهلای -وهیری منهوه دهنگی (خ) بهحال هی گهروه چونکه خوی له دهنگی (ك) دهخشیت ، تهناوت به ههولدان دهشی دهنگی (ك) پشت (خ) بخریتهوه وهیا (خ) بهیندریته واوهی (ك) .

ههرو دوو دهنگیش بهیهکدی دهگۆردریتهوه لهناو توژیو کۆتایی وشهوش دین وهك (ناخ ، ناخ ، رۆخ ، پوخت ، سیخوڕ - داغ ، -غ ، راغ ، جغز شهغل . .) .

د. ئاورهجان که دهلی ههمزه فۆنیم نیه دهبووئهوزمانانهی بهلای خۆیهوه ههمزه تیاندا فۆنیم نیه دهست نشانایان بکات چونکه دهشی دهنگیک له زمانیکدا فۆنیم بیت و لهیهکیکی دیکه ههرو پیدایهتی به نمونه دهنگی (ض) ههرو له عهروهیدا فۆنیمه . وهك دهزانی بهلای ماموستاکانی رۆژاواش ههمزه له عهروهیدا فۆنیمه . لیرهدا جیاوازییهکی بنجی ههیه له نیوان فۆنیم بوونی (ض ، ههمزه) له عهروهیدا : ههروچی دهنگی (ض)ه تایهتی عهروهیه ، بهلام که ههمزه له عهروهیدا فۆنیم بی و ههمان دهنگیش له کوردی و غهیری کوردیدا ههتی بۆچی لهوانیشدا فۆنیم نهتی ؟

د. ئاورهجان لهو بهلگانهی یو فۆنیم نهبووی ههمزه هیناوینهوه گۆرانی دهنگی ههمزه به بزویی وهیا تیچوینهتی :
 ئەم بهلگهیه له جیاتی من وهرامی خواونهکی دهواتهوه نهك بهخهی من و ههمزه دهگریت چونکه له کوردیدا که دهماوهدهم به نیگهی میژوودا بی تۆمار کردن هاتۆته خواری سوانی دهنگ و گۆرانی بهدهنگیکی دیکه دیاردهیهکه زهق زهق له چاوان دهچهقی . ئەو زمانانهی نووسینی کۆنیان ههیه دهقی وشه و رسته و نامیرو ئهرازهکانیان پارێزراون و دهبنه پیوانهی گۆران و سوانیکی له ئخاوتندا بهسهریاندا هاتوه . ئاخاوتنی ئیستاکی فارسی که بهسهر زاری فارسهکانهوهیه زور دووره له شیوه ئهدهبی فارسی (دهری) که نه ههزار سالهوه پهی دهنووسریت و پیشتریش له سهردهمی ساسانیهکاندا پهی دهنووسرا زۆریش له دهقهکانی ئهوسای ماون . جا ئهگه بهراوردیک له نیوان فارسی رهمهکی و ئهدهبی وهیا عهروبی رهمهکی و ئهدهبی . بکهیت دهزانیت چۆن تارادهی سهروهوین بوون ئهیهکدی دوورن ههروچی کوردیه تهنا شیوه ئاخاوتنی بهمیرات ماوهتهوه ، له شیوهی کۆنی کهمتا کورتیکی بی بایهخ نهتی بهدهست ناکهویت . ناواناوه له ئاقیستاو پهلهوی وشهی ئهوتو دیت له

کوردی ئیستاکی دهیه و له فارسیدا نهماوه یا ههرو نهبووه وهك وشه (گوشن ئهسپ) بهواتای (نیره ئهسپ) که لهویدا وشه (گوشن) بهواتای نیر له شکلی (گون) له کوردیدا بهردهوامهوه له فارسیدا نیه . له فریزی (ئهنووشه رهوان) بهواتای (بی مردن گیان - نهمر-) وشه (نووشه) که بهواتای (مردن) ه له کوردیدا بۆته (نووستن) که برای مردنه و له فارسیدا وینهی نیه . . لهوتهرزه کهمتا کورته بهلاوه کوردی کۆن وهجای کۆر بۆتهوه . ئنجا که بیته سهرو باسی قران و گۆرانی دهنگ له کوردیدا ههمزه بهستهزمان تیدا ون دهتی چونکه ههتا بلی دیاردهیهکی بهرفهوانه :

بهکیک لهو دهنگانهی ی بو سوان و تی چورن خوش جلهون دهنگی (ت) و دهنگی (د) ه . له کرمانجی سهروودا ههموو (د) ی دوا (ر) تی دهچیت وهك (مرن - مردن ، کرن - کردن . .) له سلطانی ئەم دهنگه بهزۆری کلۆر دهگریت واش دهتی بهدوا (ن) دا دهیته (گ) هندی جاریش بیستومه دهیکه نه (و) وهك که دهگوتری (کاک ئهحمهوه - لهجیاتی ئهحمهده) . وشه (مرۆ) و (مهرد) له بهرتدا بهك شتن . دهنگی (ت) له (د) ش خوش جلهوتره بهتایهتی له دوا دهنگی (س) دا وهك : (دهستگا - دهزگا ، دهستک - دهسک دهستی - دهستی (دهسهتی) ، دهست - دهس ، راست - راس . .) .

وشه (ههلبسته) بۆته (ههسته) بهتی چوونی (ل ، ب) وهیا (ههلسه) بهتی چوونی (ب ، ت) .

وشه (ئیسقان) ی سلطانی که له (استخوان) ی فارسیهوه نریکه له بهری سۆران بۆته (ئیسک) . (خشهتره پاونه) ی سهردهمی ههخامهنشی بۆته (شارهوان) . لهزۆر باردا (فرۆشتن ، کرۆشتن) دهیته (فرۆتن ، کرۆتن) . له نمونهکانی پیشووتردا دیتان چۆن دهنگیک به دهنگیکی نریکی خوی دهگۆریت ، بهکیک لهوانهش دهنگی ههمزه بوو .

بیگومان مهیل مرۆف بو ئاسان کردنی ئاخاوتن ، بهرهو سواندنی دهنگ و سووکت دربرپینهوه دهبات ههرو ئەم هۆیهیه وهها دهکات ریژهی ناوی کارای تی نهپه له زۆر شوینی کوردهواریدا له جیاتی (و) که دهنگیکی قورسه (ی) بو بهکار بهین که لهو سووکتیه ئیر لهجیاتی (نووستوو ، رویشتوو ، ههلستاو) دهلین (نووستی ، رویشتی ، ههلستای) . بهری سۆران که لامی قهلهو دهکن به (ر) ی لاواز له بهر ئەم هۆیهی سووک کردنی دربرپینه . ههلبهت دیاره (داخیوی) له (دهئاخیوی) سووکتیه ههروههاش (بهرداش) له (بهردهئاش) و (سهراو) له (سهراو) ههروهك (ههسته) له

(ههلبسته) سووکرته .

ئەم تەرزە بەلگە بە کە لە ئاست هیچ دەنگیکدا نەکراوەتە هۆی بریاردان لەسەر قونیم نەبوونی هەر بۆیە دیتە حیسابەووە کە لە سەرەتاوە بریارداراوە هەمزە قونیم نییە ، سەرەرای ئەوەی کە بەدەنگی وەك خوی (ه) نەگیراوە تا بەکچوونیا نینگارابکیشیت و هەنگاوی دوایین بۆ بریاری ئیعدام کردنی نەختیک بوەخری . بەلگە ی گۆرانی دەنگ وەیا تێچوونی بۆ ئیسات کردنی قونیم نەبوونی ئەو دەنگ ، بەتایبەتی لە کوردیدا کە زور لە دەنگەکانی دەسوین و تێدەچن ، دەیتە هۆی ئیعدام کردنی زوربە ی قونیمەکانی چونکە نابێ (قیامەت هەر لە بەرخێ مەلا رای) و تەنها هەمزە ی پێ ئیعدام بکری . بەشیک لە زمانەوانی کورد لە زاراوەی هەمزەش وەتەنگ دین هەر وەك لە زاراوەی (کسەر ، ضمە ، فتحة) ش قەلسن ، گۆیا ئەمانە پاشاوەی سەردەمی دواکەوتن ، کەچی هەر چوار زاراوە وێرای ئەوەی کە مەبەست دەپێکن قەش کورت دەکەنەو . لە زمانەکانی رۆژاوادا و شەبەك نییە (هەمزە) ی پێ بناسری ، لەهیچ زمانیکی غەیری عەرەبیشدا زاراوەی هیندە کورت و سووک نییە کە کورتە بزۆینەکانی پێ بناسرێتەو . ئیمە دەلین (کورتە بزۆینی واو . لی) بۆ فەخەش هیچ زاراوەمان نییە چونکە فەخە کورت کراوەی ئەلف نییە . ئەمانە دەلیم بۆ راگەیانندی دەوری لایەنی نەفسی مرۆف لە باسەکانی زانستی رووتدا .

ئەو بەلگە بە ی گۆرانی دەنگی هەمزە لەو وشە عەرەبیانەدا کە دینە ناو ئاخاوتنی کوردییەووە کە گۆیا ئەویش قونیم نەبوونی هەمزە نیشان دەدات تەنها لەو حالەدا قبوول دەکری کە دەنگی هەمزە لە کوردیدا نەیت چونکە ئیمە کە لە ئاخاوتنی خۆماندا دەنگیکمان هەبوو و لە وشەسازیدا بەکار هات و بۆه پیک هینەری وشەو دەستەواژە و بە نەمانی و اتا نەما چ پابە ی کەم ناییتەووە بەو دەکا لە بەر قورسانی دەنگە کە وەیا لە بەر شوینی لەوشەدا بسویت و بگۆریت چ لە وشە ی کوردی بیت و چ لەوشە ی ییگانه بیت . نمونەکانی کە د . عەبدوررەحمان لە عەرەبییەووە وەری گرتوون (دام - دایم - دائرة - دایەرە ، مسئلة - مەسەلە ، بئر - بیر) هەموویان هەمزە کە یان لە ناو وشەدا بە کە ئەمە هۆیکە کافیه بۆ گۆرینی دەنگە کە ی هەمزە وەیا سواندنی چونکە لە کوردی خۆیدا هەمزە لە ناو وشەدا دەرناکەوی ، ئنجا دەشزانین دەنگی (ی) سووکرته لە هەمزە ، بەلام چونکە لە وشە ی (مسؤول) دا دەنگی (و) بۆخوی قورسە رۆشنیری کورد هەمزە کە دەهیلێتەووە و نابکا بە (و) هەرچی نەخویندوشن بەزۆری دەلین (مەنسول) . لە وشە ی (مەئبوس) دا هەمزە تێ ناچی لە (رەئیس و مەرئوس) بشدا هەر وەها . .

راستییە کە ی هەمو کوردیکیش نالی (دایەرە ، دایم) بەلام بە تیکرانی دەلین (قایمە کاری . .) . ئەمانە هەموو واز لی بینەو سەیریک ی ئەو وشە عەرەبیانە بکە کە بە هەمزە دەست پێ دەکەن وەك (ئەمیر ، ئەسیر ، ئیسات ، ئیستراحت ، ئەحە ی ناصر ، ئوستاز ، ئومەت . .) لە هیچیاندا دەنگی هەمزە ناسویت و ناگۆریت چونکە لە بەرانی وشەو دیت کەچی چونکی دانیشتوی سلطانی حەز لە (بۆ . .) ناکەن بەزۆری دەلین (وئسف ، وئیان ، وئتە «ناوی گۆراوی - بۆنە -) دوور نییە وشە ی (وئل و تەرتیب) یش لە (بۆلوتەرتیب) وە هاتبیت کە وشە کە تورکیە بەواتای (رینگە) . ئەو وشە عەرەبیانە ی هەمزە یان لە کۆتاییەووە دیت ، بەسەر زاری کوردەووە هەمزە کە یان لی دەسویت وەك (رجاء ، وفاء ، بری ، ناشی) کە دەبنە (رەجا ، وەفا ، بەری ، ناشی) چونکە ئەگەر کوردیش بانایە ی هەمزە دەبوون .

سەیر لەو دەدایە ئاخێوهری رەمەکی عەرەب لە هەندی ناودا (هەمزە کاری) دەکات و دەلیت (مُحمد ، مُحسین ، ئستیفن) کە لەمانەدا هەمزە کە زیادییە کە دەوری قونیم نایینت وەك کە لە کوردیشدا دەگوتری (عەولای عومبەران) ئەو (ب) هە ناوی (عم) دا قونیم نییە چونکی و اتا ناگۆری یا خود کە (کسارە) دەکریتە (کەستارە) دەنگی (ت) لەویدا قونیم نییە . .

ئنجا ئیمە لە بەر رۆشنایی واقع و بیرواری ئەو پروفیسۆرانە ی هەمزە بە قونیم دانائین و قورس کردن بە قونیم دادەتین دەتوانین پرسیار و وەرانی ئەو تۆنی تەرتیب بدەین :

ئایا لە کوردیدا هەمزە دەنگە ؟
بەلی دەنگە .

ئایا کە تێچوو واتای تێ دەچیت ؟
بەلی تێ دەچیت .

ئایا کە بە دەنگیک ی دیکە گۆردرایەووە و اتا دەگۆریت ؟
بەلی دەگۆریت .

ئایا بەسەرانیوە ی ئەو دەنگە کوردی ناتەواو نابێ ؟
بەلی ناتەواو دەبێ .

کەواتە ئەویش قونیمە وەك پ ، ف ، ل !
نەخیر قونیم نییە .

با بیینە سەر قورس کردن :

ئایا ئەو قورس کردنە بوونی سەر بەخوی هەیه ؟
نەخیر .

ئایا مومکینە تێ بچیت ؟
بەلی تێ دەچیت .

که تی چوو وانا تی ده چیت؟ ده گوریت؟
 مخیر نه تی ده چیت نه ده گوریت.
 تی که زه روورنه تی مانه وهی به سهر چوو تی ده چیت؟
 تی له زور باردا به ناچاری تی ده چیت.
 که واته قونیم نیه!
 تی قونیمه و ده تی نیگاریشی هه تی!!

بو راست کردنه وه :

له ووتاره کهی ماموستا عبد الستار کاظم که له ژماره (۹۳) و (۹۴) دا
 بلاو کرابه وه چه نه هه له بهک روویدا بو و له خواره وه راستی به که بیان
 ده نووسین و تکای راست کردنه وه و لیبرد نمان هه به له خوینه رانه وه :

ل - ۱۷ / ستوون - ۲ / دپیر - ۱۸ / راستی به کهی :

یان به پیچه وانه وه دووی بزوین و به کیکی کونسونه تیان ده که ویته -
 نیوان .

ل - ۱۷ / ستوون - ۲ / دپیر ۲۳ راستی به کهی :

بوونی ده کیکی بزوین له نیوانی دوو ده نگی بزویندا له توانادا تی به .

ل - ۱۸ / ستوون - ۱ / دپیر ۲۲ ، ۲۳ راستی به کهی :

یاسای گونجان و نه گونجانی فونیان (قانون التنافر و التوافق بین الفونیات)

ل - ۱۹ / ستوون - ۲ / دپیر ۱۰ راستی به کهی :

یان له به ره تی میژوونی به وه له بزوینیک له گه کونسونانیک تی
 قرتیزاوه وه وه رگه پراوه .

ل - ۲۲ / ستوون - ۱ / دپیر ۳۴ راستی به کهی :

دوو باره کردنه وه تی به .

ل - ۲۳ / ستوون - ۲ / دپیر ۲۹ راستی به کهی :

بزوتیش

له ژماره (۹۴) یشدا ل - ۳۴ / ستوون ۱ / دپیری ۱۷ و ۱۸ راستی به کهی نه وه به

بنووسری (به راستی پاشگره) .

ل - ۳۶ / ستوون - ۲ / دپیر ۲۸ راستی به کهی (هاتمه س) .

ل - ۳۶ / ستوون - ۲ / دپیر ۲۹ راستی به کهی نه وه (ی) بهی .

تی نیی :

له باره ی وشه ی (هه ناسه) :

دوای لی بوونه وه له نووسینی ئەم گوتاره ریکه موت گیرامیه وه بو
 کخیه کهی (فرهنگ ایران باستان) و له ویدا به سهر وشه ی (آن -
 نه) دا که وتم که له ئاقیستادا به واتای نه فەس هه لیان هاتوه ،
 هه وه زانیم که رتی (هه ن) له وشه ی (هه ناسه) دا نه و (نه ن) هیه و
 هه مزه کهی گورپراوه به (هه) نهک وهک من به هه له بو شی کردنه وه ی
 چووم . . . ده مینته وه که رتی (اسه) له وشه که دا که نازام له چیه وه
 هته .

